Контрольный экземпляр

«Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!»

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувла 1923 шера денз ◆ ЕРА, 5 ЯНВАРЬ, 1984 ШУ. ◆ № 2 (6880). ◆ Мах 3 кеп.

СИЙЛЕ ХИЙЛА ХЬАЛХАЛАТТАРИЙ!

1982—1983 шера Iаи заналихьа дуал, шура, кхыйола хьайбай продукташ дукхагIа яхара плани тIаийца декхараш кхоачашдеча къахьегама котало а йоаккхаш Ерригсоюзни социалистически яхье толамаш дахарах СССР Лаккхехьарча Совета Президиумо СССР орденашци медалашци еннай хьайбаш лeладеча хьалхалаттарий йоккхача группана. Царна юкъе Нохч-ГIалгIайче гIолла:

КЪАХЬЕГАМА ЦIЕЧА БАЙРАКХА ОРДЕН

Сентябряева Марха Лукмановнана — Надтеречни района «Кругловский» винсовхоза дояркана.

Трикозова Зоя Михайловнана — Сунженски района XX партсъезада цIерагIча колхоза дояркана.

«ХАЛКЪИЙ ДОТТАГIАЛА» ОРДЕН

Дакашева Захна — Веденски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза Iаьсий леладечоа.

«ЗНАК ПОЧЕТА» ЯХА ОРДЕН

Зенгеев Ахмед Галуровична — Надтеречни района «Гвардейский» откормочни совхоза директоре.

Зикурлаева Иман Мусавиновнана — Шалински района «Московский» совхоза дояркана.

Салимонина Ирина Ивановнана — Наурски района Ленина цIерагIча колхоза дояркана.

КЪАХЬЕГАМА СИЙЛЕН II СТЕПЕНА ОРДЕН

Вадаева Баликат Мовлаевнана — Грозненски района «Кулариский» совхоза дояркана.

КЪАХЬЕГАМА СИЙЛЕН III СТЕПЕНА ОРДЕН

Арсанова Арубика Агмирзаевнана — Ачхой-Мартановски района «Лермонтовский» совхоза Iаьсий леладечоа.

Оздоев Ваха Магомедовична — Назрановски района «Назрановский» совхоза скотника.

Серажденова Байсари Закриевнана — Грозненски района «Гикаловское» яхача опытно-производственни боахама дояркана.

«ЗА ТРУДОВУЮ ДОБЛЕСТЬ» ЯХА МЕДАЛЬ

Албакова Тамара Эдельгиреевнана — Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза Iаьсий леладечоа.

Белогурова Мария Семеновнана — Грозненски района «Грозненский-15» яхача совхоза хьакхарч леладечоа.

Ибаков Абдула Арсланбековична — Шелковской района «Путь к коммунизму» яхача колхоза жа Iуна.

Кодзоева Марем Мажитовнана — Назрановский района Назрановский совхоз-техникума Iаьсий леладечоа.

Котельникова Ирина Андреевнана — Надтеречни района «Гвардейский» совхоза откормочни совхоза хьакхарч леладечоа.

«ЗА ТРУДОВОЕ ОТЛИЧИЕ» ЯХА МЕДАЛЬ

Бойко Анна Васильевнана — Гудермесски района «Гудермесский» совхоза хьакхарч леладечоа.

Елагин Иван Егоровична — Наурски района «Победа» яхача винсовхоза партиона секретара.

Овчинникова Татьяна Владимировнана — Сунженски района «Ассиниский» совхоза дояркана.

Сейдибаталова Тоисула Мухтаровнана — Шелковской района «Коминтерн» яхача колхоза дояркана.

Чадаева Марина Мажитовнана — Сунженски района «Путь к коммунизму» яхача колхоза дояркана.

Областной партконференце делегаташа дувц:

ОАХА ЛЕРХI 100 ЦЕНТНЕР ЯККХА

Вай хьамсара Даьхе экономически а социально а дегIайоалаеча ший низ дIа ма кхоачча къахьега декхарийла ва хIара механизатор. Нийса хургда ниха хет сона из декхар тха совхоза болхлоша ма доагIара дика кхоачашду аьлча.

Шер-шера доккхий толамаш доехаш къахьег тха совхоза механизатораша. ДIадахача шера ит звено яр цхи эзар гектара тIа хьажкIаш лелаеш. Царна керте латт дуккхача шерашка из культура хьалкхеш боккъонца цун къейленаш ийзабова гоззанчаш. Кхацкара балхаш агротехнически боккъонаша дIа ма деххара чакх а доехаш дега ма хетта Iунал деш хинча хьожкIаш дика хьувкъ. 200 гектаре тIа хьалкхейир уж дIадахача шера са звенос а. Совхоза звеноша юкъе аьржача социалистически яхье хьалхара моттиг а йоаккхаш хIара гектаре тIара 71 центнер аьккхар. ХIаьта, 64,3 центнер аьккхар Гелисханов Юсапа, 58,1 — Беков Бахьаудина.

Цох кхоачам а хинна Iе дега вац со. Тха совхоза лаьтта кхы а доккхагIа берикат дала йиш йолаш долга кхета а деш, керда хьувкъам хьалкхебара укх Iаи деношка хIанзе а тIатегIа тхоай кхай тIа болх беш доакк тхо. ХIара гектара тхьо тонн кхоачийташ хьалхагIа органически удобренеш а тайса къажкIаш хьалкхоергйола 200 гектар лаьтта аьзд вай Оздоев Заьлмакаи. ХIанз азотнии фосфорнии удобренеш а туасаш кхы тIа из къьандеш а доакк тхо. Оака лерхI хIара гектара тIара 100 центнер фуапъькъа къажкIаш яха. Цу хьувкъамга кхачаре хьийр ца кходеш къахьегерга.

Б. КОДЗОЕВ, Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза хьажкIаш кхеош йола звеньевой.

ДикагIбарий опытах

ХIара дийнахьа социалистически яхье баьннараша даьхача толамий итогаш а еш, хьалхалаттарий опыт шерра йоаржаю «Промавтоматика» НПО Грозненски опытни заводе. Цул совгIа, яхье тIехьабусаш бараш тIечIоагIбу шоай декхараш хадданза тIехкхоачашдеш бараштa, шоай тамагIа а долаш продукци хьераштa, «Профессех дикагIбар» яха сийлен цIи делаерашта. Уж деррига балхаш а деш, балха тIа нийслуш дола кхоачамбоапараш дIадахара болхлой оарцагIа боах общественни организацеша. Цудухьа дог хьесташ дола къахьегама толамаш доах заводa коллективо. Товарни продукци арахецара пятилетка хьалхарча кхаь шера плани хахал дуккха хьалха кхоачаш а яь, цхьа бутти тхьо дин дизад цо 1984 шера чотагIа продукци арахеца.

Духхьал керттера производственни хьинкамац товдарaя совгIа, завода болхлоша пхи процент тIехкхоачашъяьй къахьегама оасерле лакхъяра шера план.

Социалистически яхье хьалха а латташ, шера план эттара хьалха кхоачашъяьрех я Коваленко Сергей Григорьевич, Штапов Борис Кузьмич, Ткаченко Раиса Герасимовна керте латтача слесарий, регулировщиций, монтажницкий кхаь бригада коллектив. Цар цхьаккха смена дIаяхийтац шоай нормаш 130—140 процент кхоачаш ца еш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Нохч-ГIалгIайчен гIишлой управленена чуйоагIача СМУ-7 белгалъяьнна къахьегаш я А. Мааиева кулгалду бетонщикий бригада. ХIара дошна балха норманаш 115—120 процент кхоачашъеш хиларца бова укхаза бетонщикаш Ибрагимова Хадижат, Булатова Айсет, Закаева Залия, Сулимова Макка, Ампукова Iебадат.

СУРТА ТIА: А. Мааиев (бригадир), Х. Ибрагимова, А. Булатова, З. Закаева, М. Сулимова, I. Ампукова.

И. ПЛИЕВА сурт.

ТIЕХЬАДАЛИЙТАД БIАЬСТАН КИЙЧО ЕЛГА

Ханнахьи дика техника кийчъярах тийша да боахамашка дикагIча агротехнически хаьнаша, кертIа бIаьстк лаьташ дIадувлга, кхыдола кхашкара балхаш чакхдоахилга. Хьалха латтача боахамашкарча механизаторий тIаьхьехьан хьал а лоацаш вай республике хьарxIад керттерча даькъе дIадахача шера йаьлагIчаш укх кердача шера цхьоалагIчех кварталашка ерриге юртбоахама техника кийчъяь хиларa.

Миштa лел МагIалбикерча боахамашка бIастанга техника кийчъелга? Цу балхаго хьожаш хилар «Сердало» газета рейдови бригада.

Эттара хьалха тхо хилар «Ачалуки» яхача совхоза отделене. ДуккагIйола техника тоае езаш йола йаьлагIа квартал чаккхьийний. ХIаьта укхаза техника тоаеча дикагIа болх бераш белгалбахара хьалаш хIанз оттадеш мара дац! ХIанз а механизатораш боацаш латт цхьайола тракторaш. ХIаьта а ханнехьа кхашка арадовла кийчо аь яккха лерхIаш ба уж...

Кхо слесарь юкъевоагIаш бригада я юртбоахама инвентарь тоаеш. Гуш да цар болх хIанз дIаболабаь мара боацилга. МугIарех нийсъяь дIаоттаяь латтача сеялкаехи культиваторехи дукхаяраш тоаянза я.

Кхы а нийрчагIа сурт дар Евлоев Хьамзат начальник волча мехотряде тхона бIаргадайнар. Укхаза цхьаккха саг вацар техника тоаеш. Шоай тракторашта юхе лела ши механизатор дIаваьлча.

— Ши бутт гаргга ха я са трактор К-700 зябь аха эттара эпача хана болх ца беш тоаю яхаш латта, — чIоагIа хала а хеташ дувц тракториста Булгучев Османа. — ДукхагIча хане ноленчати оалаш йола соа йоаца лаьттай из. Эттара тIехьа Грознерча «Госкомсельхозтехника» объедиенене служба из сое еннай тхона. ХIаьта цуньа йоагIаш йола аккладышаш езаш. ХIанз уж йоацаш латт со. Кхы мел латта везаргва хоаш а дац.

Техника тоаераштa болх бара эша хьалаш дац отряде. Цхьаккха тайпара кхоале а яц дIакIалъяла. Iай шийлача хана арахинкъе болх бе безаш ба укхазара механизатораш. Эттара чIоагIагIа эшаш йола электричество а яц укхаза. Вурув тохача вышка тIара из хьатIайоалве йиш йолдашехьа, цу деша йоакхо еш бац совхоза кулгалхой.

Иштта хьалашке тамаш е хIама дац совхоз йаьлагIча квартале техника тоаяра планах лоархIаь ца хилар. ХIанзчул тIехьагIа тоае езаш я совхозе дIадахача шера планах кийчъяь яьнна хила езарех ши трактор, ялх комбайн, ахаш гаргга сеялкаш, культиваторaш, кхыйола юртбоахама инвентарь.

Кхы а эсалагIа лел бIаьстанга техника кийчъяра балхаш СССР Конституце цIерагIча совхозе. Укхаза совхоза йаьлагIча квартале тоае лаьрхIача иттнех таханалцца тоаль лъынарши йиъ трактор мара яц.

— КхоалагIа бутт йистебоалаш латт ер сай МТЗ-80 трактор тоаль яикха ца молела, — дувц механизатора Кортоев Аите. —

РЕЙД

Сай ахчах нийца дIаоттаьй аз доагора йола насос. Кхы а цхьаццайола кагий хIамаш эшаш йисте ца воелаш латт со. Техника тоаяра эша оаттахалаш Iалашъяра мIезига йоакхо ю тха боахаме.

МугIарех дIаоттаь латт комбайнаш, кхыйола юртбоахама инвентарь. Цхьабаьнда, болх йистебаьнна хьайоадаяь бригаде дIаоттайнча дела сага кулг дIахьхетанза, кхыметтел цIен а янза я дуккагIйола машинаш. Социалистически яхь лелаяра хьалаш дац е отделене а е бригаде а. Кхыметтел техника тоаяра план а тхога хьахьокха кораянзар отделене управляющева Арчаков Хьажмурадя. «Совхоза керттерча инженерага йолаш-м яр из...» — бехказвала гIерт из.

Техника тоаяран доаттараш эша моттигаш яц совхозе. Пхьоале яц, токарни станокаш яц. Берригa болх ара бе безаш ба механизатораш. Цу хьалашка лоархIаме дар дика йIайха латтача хаьнах пайда эцилга. Совхозе из даьдац. ДIадахача шера планах лаьрхIа хинарех хIанзчул тIехьагIа тоае езаш я боахамера кхо комбайн, тайп-тайпара кхойтта сеялка, йиъ культиватор, кхыйола техника. ХIанз шелал эттачул тIехьагIа дукха а нигт-къалагIа хургда из бIаьстанга кийчъе. Совхозе из болх бе безараштa эша хьалаш ца хилар лаьрхIача хIаьта а.

Кхы дикагIа хьалаш оIаштIехьдаьхадац техника тоаераштa М. Горьке цIерагIча совхозе а. ХIаьта а тракторaш тоаяра декхарех дикагIа лоархIабаьб цу совхоза механизаторaш. Совхка йаьлагIча квартала планах тоае езача нийснех ворхI трактор тоаль баьнаьб укхазе, юхейисараш укх деноцка тоаль яха лерхIаш а ба.

Цхьабаьнда, комбайнаш, сеялкаш, культиваторaш бIаьстанга кийчъелга тIехьадалийтад М. Горьке цIерагIча совхозе а. Из болх хIанз дIаболабеш мара бац укхаза. ХIанзчул тIехьагIа тоае езаш я укхаза совхка йаьлагIча квартала планах лаьрхIа йола ерригa комбайнаш, ахамел совгIа тайп-тайпара юртбоахама инвентарь.

Дукха ха йоацаш «Сельхозтехника» районерча объединене района штаба хиннача заседане техника бIаьстанга кийчъярех из дIаоттаярен гIулакх «Сагопшинский» совхоза лерттIа лел лхаш вар цу совхоза керттера инженер Саутиев Мовлдин. Иштта хила доагIаш а дар укхазара гIуллакхаш. ХIана аьлча, укхаза тайп-тайпара цехаш а йолаш дика мастерскеш я. ХIара бригаде техника латта, тоеш болх бе отарий хьисапе аь моттигаш я, керда ехкача совхозашка йоацача тайпара.

Тхо хилар цу совхоза кхоа шин бригаден техника тоаярех дIаоттаярген хьожаш. Инженера дийцача тайпара дацар укхазара гIуллакхаш. Гонахьа карт а яь совхоза коа дIаоттаь латт тхьо гаргга ялх чуэпа комбайнаш. Болх чакхбаьнначул тIехьагIа тоеш саго кулг дIатоханза, кхыметтел чура гамаши нувхаши дIаяханза яр уж.

Бригадашка йолаш йолча юртбоахама инвентарех кхоалагIа дакъа дацар бIаьстан балхашта кийча. Культиваторaши сеялкаши дIаоттаяь латтача тIаьнна йоархIаш йоагаьнна солиркаца, машинаш тIара басар а толхадеш. Тоа а яь дIаоттаьй дьяна моттигагIа даьд из. ЧIоагIа харцахьа даь хIама да из.

Кхы дикагIа лелац кхашкарча балхашта техника кийчъелга районерча кхыча боахамашка а. Ерригача районе а тIехьадаьннад из боакха лоархIам болаш дола гIулакх. Совхка йаьлагIча квартала планах 95 трактор тоае езача тоаьраш 58 мара яц. Тоае лаьрхIа хиннарех ахаьел дукха совгIа хилац тоаь комбайнаш, кхыйола юртбоахама техника. Хьалхарча шерашкарчул эсалагIа лел районерча боахамашка бIаьстанга кийчо яра балхаш. Боккъо йоацаш тIехьадалийтад техника тоаелга.

Цу деша цIенхаштта уйла е а из гIулакх тоадара эшар ае а деза боахамийн районен кулгалхоша.

И. ЭФЕНДИЕВ, НГIАССР «Госкомсельхозтехника» объединене технически гIулакхдара йолча отдела воккхагIвола инженер;

Б. ДАУРБЕКОВ, «Ленина байракх» газета экономика отдела заведующий;

А. ХАРСИЕВ, «Сердало» газета соб. корр.

Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиумe

Халкъа боахаме, Iилма, культура, халкъа дешара, унахцIено лораяра даькъе, пачхьалкхен учреждениехен общественни организацешкен дукхача шерашка цIена къахьегарах СССР Лаккхехьарча Совета Президиума цIерагIа 1983 шера 29 декабрерча УказагIа Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиумо «Къахьегама ветеран» яха медаль еннай республика болхлойи гIулакхерча наьхен йоккхача группана, цу даькъе районашка гIолла: Ачхой-Мартановски — 63, Веденски — 13, Грозненски — 90, Гудермесски — 361, Малгобекски — 234, Надтеречни — 28, Назрановски — 73, Наурски — 89, Ножай-Юртовски — 13, Сунженски — 452, Шалински — 34, Шелковской — 77, Октябрьски — 179, Ленински — 335, Старопромысловски — 450 сага.

Халкъа кандидаташ

Политически хьинар айдаларех Коммунистически партена гонахьа нах кхотабаларен хьалашка вай мехка чакхъювл къахьегама коллективашкара СССР Лаккхехьарча Совета депутаталла кандидаташ уттабара собранеш. Советски наха КПСС ЦК декабрьски (1983 ш.) Пленума а СССР Лаккхехьарча Совета сессе а решенеша дIадехарашка хьежжа, шоай деррига гIулакхаши уйлаши тIаерзаю социалистически пачхьалкхе экономически социальни дегIаахара керда доазонаш дахара.

Мехка пачхьалкхен Iаьдала лакхерча органа депутаталла кандидаташ уттабу къахьегамхоша болхлой класса, колхозни ахархой, интеллигенце дикагIбола наькалаш.

№ 2 йолча мебельно-сборочни комбината коллектива собране город Москван Кировски хоржамий округе гIолла СССР Лаккхехьарча Совета Союза Совета депутаталла кандидат оттаьй предприяте комплексни бригада бригадир, СССР Пачхьалкхен преме лауреат **Надежда Николаевна Меркулова.**

В. И. Ленина цIерагIча Ленинградски опытно-механически объединене болхлой, инженерно-технически болхлой, гIулакхерча наьха

(Чакхдолар 3-ча оагIо тIа).

КПСС ЦК ПРОЕКТ

ЮКЪАРЧА ДЕШАРЕИ ПРОФЕССИОНАЛЬНИИ ШКОЛАНА РЕФОРМА ЯРА КЕРТТЕРА ЛОСТАМАШ

ДегIаена социализм боарамагIа а массе оагIорахьара а эргайоахаш тоаяра, цун гуманистически маIан дизза хьагучадаккхара, сага творчески хьинар дIахо айдара парте лаьцача наькъо советски школана хьалхашка доккхий а бехктокхаме а декхараш оттаду.

Наьха вахара дерригача доакъошка — материальни производстве, общественни гIулакхашка, духовни культуре кIоаргга эргалонаш хиларца белгалйоалаш я вай ха. ТIа-тIа шерагIа яржаш латт Iилман-технически революци. Экономика интенсивни дегIаахарга довлаш латт. Кхоачашъю йоккхийча масштабегIа йола комплексни социально-экономически программаш. Социалистически демократи дегIаккхувлара, вахара советски хьисап чIоагIдара, керда саг вIаштIехьваккхара доархIаме проблемаш къестаю.

Тахан школьни парта тIа Iохоьшачар ер бIаьшере кхоачалучара а хьатIайоагIачуй юкъиг дIайолалучара а Iалаьмате доккхий декхараш кхоачашдергда. Уж ба Сийлахь-боккхача Октябра гIулакх дIахьодахьа дезараш, царна тIабожаргба мехка исторически кхелашта, общественни массе а оагIорахьара прогресс яра, из коммунизм хьалъяра наькъагIа толаме дIахьалхашкахьа яхара кхалхара бехктоккхаш.

КПСС ЦК июньски (1983 ш.) Пленума программни установкашка хьежжа школана еча реформа де лерхIар фуд аьлча, из да дегIаенача социализма хьалашка а дIадехарашка а хьежжа болча дикала кердача боарамга дIакхоачабеш цун балла боарам айбар. Из боккхача лоархIама гIулакх да, хIара дезала, дерригача советски халкъа хьаштаншка а кхоачаш.

I. ШКОЛА ДЕГIАЕНА СОЦИАЛИЗМ ЭРГАЯЬККХА ТОАЕЧА ХЬАЛАШКА

1. Халкъа образоване социалистически система хьахилар а дегIаахар а советски общество исторецара, вай халкъа турпален революционни а къахьегама а карагIдаьннарех дIакъоастаде йиш йоацаш да. Сийлахь-боккхача Октябро, социализм котъяларо аннеш, духовни культура ерригa ганзаш караераяре, талант а хIамах кIоаргга кхеташ хилар а хьагучадаккхара къахьегамхошта Iалашмате шера торонаш хьайийлар. Дунен исторе чуъь этапа хьалха хьайир моллагIча расах а къамах а, маIа е кхаа, моллагIа ди лелабеш, хьал долаш е доацаш, социальни моллагIча хьале вар аьнна доацаш беррингача гражданашта образовани луча нийсхо хулга Iалашдеш йола боккъонца йола халкъа школа. Знаней а культура а, общественна долча гIулакха хьенначa къахьегама лакха сий делга чIоагIду социализмо.

Халкъа образоване советски система юкъиг дIайолалуча лаьттав сийлахь вожда Ленин. Коммунистически парте а Советски пачхьалкхено а вахаре жерагIа чакхйоахх цаI йолча, къахьегама политехнически школах йола ленински идеяш.

Лоацача исторически хана беррига хIана бац аьннача наха дешар-йоазув ца харгара баьнна беррига къагархошка юкъера дешар денийтарга кхаьчаб мохк. Лакха гоалал йола болхлой кадраш боарамагIа кийчъяра лард хинна дIаятта профессиональни-технически дешара система хьаьлй. Шерра дIадаьржад лакхерей лаьрхIа юкъерей дешар дешилга. Классей а социальни группай а, къамий а народностий а, маIача наьха а кхалнаьха а дешара боарамаш дика гаргадаьхкад.

Образоване система хьахиларах а дегIаярах а социалистически цивилизаци чIоагIъяра, Советий Мехко вай заман Iилмага, техникага, культурага кхоачам Iалашъяйте боккха гIа баккхара лоархIаме йола фактор хилар. Из — социалистически хувцамий дунен опыта гIайза юкъедаккха доккха дакъа, керда нахар хьайара наькъа тIа даьннача пачхьалкхений дог уроттаду — масал, капиталистийна хьалхара социализма исторически совлаеваш къаьлта дIагойташ долаш хIама.

2. ХIанзарча этапе экономикен культурен сихха а гармоничи а дегIаккхувлара, социальни отношенеш а политически надстройка а, обществa керттера хIама хьаду низ а эттара дезагIа дола хIама а саг хилара хьашташа дIадех хьалкхуваш йоагIача ноахалашта кердача, кхы а шерагIча тайпара дешар хьехилга а кхетам лулга а. КПСС ЦК июньски (1983 ш.) Пленуме ноанъоста Ю. В. Андропова белгаладаьккхар: «Вай мехкара саг аьхха знанеш йолаш кхеваргал совгIа, парте эттара хьалха йоакхо ю социалистически общества граждани, коммунизм хьалваре хьалхьер, идейни, моральни, къахьегама лаккача культура, поведене хьисапаш доакха саг кхевара».

Вай общества дегIаахара дIадехарашка а цун перспективни де лерхIарашка а хьежжа долча кагирхошта образовани яьяра, царна политически, къахьегама, нравственни кхетам балара сагоагIа долча декхараша дIадех юкъарча дешарен профессиональни школана реформа янза яргйоацилга. Уж дахаргдола а цар болх бергбола а общественни хьалаш ма могга дуккагIа теркал а деш, къона ноахалаш кхеде, хьеха, кхетам бала декхарийла я школа.

Халкъа боахама дерригa доакъош Iилмаи техникаи эттара хьалхарча мулацка кхоачаде, производствана шерра автоматизаци е, къахьегама оасарле чIоагIагIа лакхъялга, дунен тIарча толамагIа йолча образецашка хьежжа йола продукци арахецилга Iалашдеза. Цу дерригенe вахаре чувоалача ноахалча сагагара — инженерагара, техникагара, болхлочунгара дIадех — вай хана эттара толамагIа йола образовани хулга, интеллектуальни а физически а дегIаяена хулга, производства Iилмий-технически а экономически а лардаш кIоаргга йовзаш хулга, къахьегамцара гIулакх саккетаме, творчески леладелга.

Наьха сайна йIаьхегIа хул образоване социальни функци а. Вузе дIахо дешара эшача знаней лакха боарам хулга Iалаш а деш, цунца цхьана школа декхарийла я халкъа боахаме общественни пайданеча къахьегаме дакъа лацара кагирхой тIаберзабе а из дара уж кийчбе а. Саг вIаштIехьваккхара лоархIамегIйола фактор а къахьегама ресурсашца халкъа боахама эшараш Iалашдара средство а сайна ларкIа дезаш да къахьегама кхетам балар. Цу

(Дlахододар 2-ча, 3-ча оагIош тIа).

ЮКЪАРЧА ДЕШАРЕИ ПРОФЕССИОНАЛЬНИИ ШКОЛАНА РЕФОРМА ЯРА КЕРТТЕРА ЛОСТАМАШ

(ДIахьедар. Долалур 1-чу агIо тIе).

дIадехарашка хьежна дац хIанз дешар хьехилга а кхетам лулга а, профессиональни ориентаци елга а.

Школа, дезала, производственни коллективай, массови информаце средствай, литература а искусства а, вай ерригача общественноста цхьана вIашагIтехьана низашца хIара къонача сага са а кхеташ къахьегамца хьашт хургдолаш кхетам балар экономически, социальни, нравственни лоархIам бола керттерча декхарех да.

Кагирхошта идейно - политически кхетам балара, цар марксистско - ленински мировоззрени, бехктокхаме хилара уйла, организованность а дисциплина а хилийтара дакъера дIадехараш доккхагIа хул. Советски наьха кердача воахалий идейность, образованность, профессиональни кийчо яр лакхдаларах парте лерхI социалистически демократи кIоаргьяра, производствана, пачхьалкхен а общественни а гIулакхашта доал деча шерагIен эффективнегIеи дакъа лацара нах юкъесаара эшаш дола лоархIаме хIама. Дунен халкъашта юкъера хьал чIоагIа ирденнача хьалашка социализмана геттара тIагIертача а къонабараш политиках дика мича кхет аьнна хеташ долча а империализма агрессивни низана леладеча гIулакхашта духхьалара фийлая лакхье еза.

Школана реформа яра иштта де лерхIар да цун балха тIа хьаIайна цхьайола негативни явленеш, цIенхаштта ра кхоачамбоацараш дIадоахилга. Образоване структура эргайоаккхаш тоае еза, юкъара дешар хьехилга, къахьегама а профессиональни а кийчо елга кона гIо тоаде деза. дешар хьехара активни формаш а методаш а, технически средстваш шерагIа юкъехахьа, дешар хьехар а кхетам балар а цхьатарра леладара принцип тIагIертта чакхьаха еза. дезала, школана а общественноста а юкъе айхха бувзам хилийта беза.

Дешара-кхетам балара балха чулоацама, школа вахара юкъера, дешархой знанешта мах бечара моллагIча тайпара хинна а формализм леладелга цIенхаштта дIадаккханза даргдац, процентомани оалаш яр дIаяккха еза.

3. Юкъарча дешарея профессиональнии школана реформа чакхъяьккхаро укх тайпара керттера декхараш кхоачаидергда:

— образовани а кхетам балар а цакагIа хулийтаргда; хIара предмет хьехар лакхагIча Iилман боарам тIа даккхар, Iилмай лардаш чIоагIа караерзаяр, идейно-политически, къахьегама, нравственни кхетам лулга чIоагIдар, эстетически а физически а дегIаадар Iалашдергда; дешара планаш а учебникаш а, дешар хьехара методаш эргайоаккхаш тоаергья; дешархоша сов дукха къахьега дезаш хилар, учебни материал сов чоалхане хилар дIадоаккхаргда;

— юкъарча дешара школе оалан тIара тоадергда къахьегама кхетам балар, дешар хьехилга а профессиональни ориентаци елга а; преподаване политехнически, практически лостам чIоагIбергба; профессионально - технически дешара системе лакха гоазал йола болхлой кадраш кийчьелга дика тоадергда; берригача кагирхошка профессиональни дешар дешийтарга довлар чакхдоаккхаргда;

— дешара хьалхара, дошара а къахьегама а дисциплина хилара хьалхара дешархой бехктохкам чIоагIбергба, дешархой коллективашка самоуправлени дегIаккхувлара ларда тIа цар общественни хьинар яйдергда;

— хьехархочун общественни сий а авторитет а, цун теоретически а практически а кийчо айергья, халкъа образоване система педагогически кадрашца йиззал Iалашьергья; хьехархой а производственни дешар хьехача масторий а аланеш лакхдергда, цар жилищно - бытовой хьалаш, медицински гIулакх делга, санатори дарбо делга тоадергда;

— дешара заведеней, деша даха ха йоацача берий а школана арахьарча учреждeней а материально - техническа база чIоагIъергья;

— юкъарча дешарея профессиональнии школа структура а халкъа образованеца доал делга а эргадоаккхаш тоадергда.

II. ЮКЪАРЧА ЮКЪЕРЧЕИ ПРОФЕССИОНАЛЬНИИ ДЕШАРА СТРУКТУРА

4. Юкъарча юкъерча а профессиональни а дешара укх тайпара структура могаю.

юххьанцара школа — I—IV классаш;

йиза йоаца юкъера школа — V—IX классаш;

юкъарча юкъерча дешарея профессиональнии школа — X—XI классаш; юкъера профессионально - технически училищаш; юкъера лаьрхIа дешара заведенеш.

Юкъарча юкъерча дешара школа цхьайтта шерара хул. Школе берашта хьехилга цхьа шу хьалха — 6 шу даьнча дена дIадоладелга оттаду. ХIанз дукха а дукхагIа доле бераш чулоацача деша даха ха йоацача берий система дегIаяро, детсадашка а школашка а царна хьехара опыто кийчдаь да из. 1986 шера дIадоладаь, довлаш - довлаш массехк шера, хьы тIа эша дешархой моттиг хьаирга а хьехархой кадраш кийчъярга а хьежжа, дахьштен ноаноштен лоар, бераш дегIадахнара боарам, моттигашнара хьалаш теркал а деш, школе 6 шу даьннача берашта хьехарга доалар чакхдаккха лерхI. Юххьанца берий цхьадола дакъа 7 шу даьна деша школе ухаргда. хIаьта ялх шу даьннача берашта хьехилга школашка а санна детсадий йоккхагIа йолча группашка а цхьан программегIа леладергда.

Юххьанцарча школе (I—IV классаш) дешар цхьа шу дIаьхду, деша, язде, чот тоха хар, къахьегама хьалхара оачалаш дикагIа Iомаделга Iалашдергда цо. цунца цхьана дешархошта тIалатта хало кIезигъерга, дIахойодача хана Iилмай лардаш Iомаелга аттача доаккхаргда.

Йиза йоацача юкъерча школе (V—IX классаш), хIанз санна пхе шера Iилмай лардаш Iомае лерхI. Ийс класс чакхъяьккхача дахйтта шу даьннача дешархошта лу йизза йоаца юкъера образовани. Керттерча даьнье къоастаду юкъарча къахьегама кхелстараш кийчбара декхар. Профессиональни ориентаци яра деча гIулакхашца цхьаьа хьаду хургйола професси хоржилга аттача доаха хьалаш. Тайп-тайпарча каналашка гIолла юкъарча юкъерча дешарея профессиональни образовани яккхара база я кийшерара школа.

Юкъарча юкъерча дешарея профессиональнии школана чуйоагIа юкъарча дешара школа X—XI классаш, профессионально - технически училищаш, юкъера лаьрхIа дешара заведенеш. Цо Iалашду берригача кагирхошта юкъера образовани лулга, къахьегама а профессионально а уж кийчбелга.

5. Ийс классаш льхараша дIахо дешилга вIаштIехьдоаккхаргда халкъа боахама эшарашка хьежжа, дешархошта лоар, церне кхештдар. хоаш дар теркал а деш. Ийс класс льккхачул тIехьагIа юкъерча профтехучилищашка деша ухараш, перспективаге диллача, шоаза гаргга дукхагIа хургба. Из деча хана къаьст-къаьстача регионий, города а юрта а башхалонаш теркалъе еза.

VIII—XI классай дешархошта факультативни занятей новкъосталца торо лу шоаш хьехаржа физико-математически, химико - биологически, общественно-гуманитарни циклаех цхьайола предметаш кIоаргга Iомае. X—XI классашка къахьегам тьехар дувз материальни производствана а производственни йоацача сферана а оашаш йола массови профессеш Iомаярца.

Юкъарча юкъерча дешара школа яьккхараш лакхагIа йола квалификаци яккхара с чоалхане професси Iомаяра деша отт юкъерча профессионально - технически училищай цхьан шерарча отделенешка, шин - кхаь шера деша дезача юкъерча лаьрхIача дешара заведенешка а вузашка а. Цхьайтташерарча юкъерча школе яьча къахьегама кийчонга хьежжа, царех цхьа дакъа халкъа боахаме болх бе гIоргда. Кагирхошта, дай-новной, общественноста, къахьегама коллективашта лоараш теркал а деш, цхьайолча професех бадха боагIачар ханий доазуа лоадара хьакъехьара дош теххача кийсагIа хургда.

Цу тайпара, цхьан-шин пятилеткагIа берригача кагирхошта юкъера образовани ялара дIатIакхетаргда юкъара профессиональни образовани лулга а. Болх бе дIаболабалалехьа берригача кагийча наьха йиш хургья професси Iомае. Перспективага диллача цо гаргга а йоалаергья, вIашагIа а хохаргья юкъарча дешарея профессиональни школа, хIаьта цо дIало дегIа а йоалаергья, кхоачаш а ергья цаIйолча къахьегама политехнически школах йола ленински идеяш.

6. ХIанз йолаш йолча тайп - тайпарча профессионально - технически дешара заведенеех хьаю цхьан тайпара дешара заведени — професех йоагI-йоагIа отделенеш, дешаунтарий образоване боарамга хьежжа дешара ха белгалъеш йола «юкъера профессионально-технически училище». Ийс класс чакхъяьккхараша, белгала яьча, юкъера профессионально - технически училище кхаь шера дешарга, професси а Iомаеш, юкъара образовани а чакхйоаккхаш. Цхьайтташерара школа йистеяьккхараша цига цхьан шера дийшача професси Iомаергья.

Халкъа боахама доагIдоагIача доакъошта лакха квалификаци йола болхлой кийчбара специализаци ю юкъерча профессионально-технически училищаца, хIаьта уж хьаелл производственни объединеней, предприятей, гIишлоний, организацей, хIаьта юрташка — районни агропромышленни объединеней, совхозий, колхозий, боахамий юкъарча предприятей база тIа. Базови предприятешта а профтехучилищашта а юкъерча гIулакхаш регламентаци ю СССР Министрий Совето чIоагIъяьча положенега хьежжа.

7. Кагирхой кийчбеча боккха лоархIам болаш я юкъера специальни дешара заведенеш (техникумаш, педагогически, медицински училищаш, кхыяраш). Цар кийчбу лакха гоазал йола специалисташ производствана, просвещене, унахцIено лорадра, культура, гIулакхашдара сфера юххьанцарча звеньий организатораш, хьалдуа халкъа боахама специалистий эггара йоккхагIа йолча отряда мугIараш. цу цхьан хана дакъа лоац массане юкъарча юкъерча дешара декхараш кхоачаиедеча. ДIахойодача хана а дикагIа кийчбе беза халкъа боахама хьаш бола юкъера специальни дешар дийша специалисташ.

ТIеххьарча хана шерденнад юкъера дешар чакхдаьккха кагирхой техникумашка Iомабелга. Цу дешара заведенешта комплектовань яра цхьа йоацача юкъерча школах дIахо а пайда йиача бакъахьа хургда. ДегIайоалае йоагIа специальни юкъера дешара заведенеш чакхъяьккхарех лакхера образовани йола специалисташ лоацъяьча ханашка дешийташ кийчбара опыт.

8. Юкъарча дешарея профессиональнии школа болх тоабаро, из чакхъяьккхарашта вузашка деша оттара цхьатарра дола хьалаш хьдаро керда торонаш хьелл лакхера дешар дийша специалисташ кийчбелга эргадаьккха тоадара. Шерлургья вузий контингенташта формирования яра база, лакхлургда лакхера дешар дийша хилара кагирхой бехктохкаме, сакхетаме хилар. Лакхерча дешара заведенешка дIаоцара керда правилаш кийчъе, цу хана вузашка абитуриенташ конкурсагIа дIаоцача хана аттестата тIара юкъера балл лархIара хьакъехьара хIанз йолаш йола положени юкъейитарга хьажа лерхI.

III. ДЕШАРА-КХЕТАМБАЛАРА ПРОЦЕССА ДИКАЛ ЛАКХЪЯР

9. ЛеархIамегIа дола, дуним хургдола советски школа декхар — хьалкхувш йоагIача тIехьена кIоарга а чIоагIа а Iилмай лардаш Iомаяр, практике царех пайда оцара навыкаш йолаш а ховш а хилар. Социально - экономически Iилма - технически прогресса дIадехарашка, дешархой хаийи белгалонашка хьежжа вIаштIехьъяха еза дешара планаш, программаш, учебникаш, дешара-гойтара пособеш.

Дешара чулоацам эргабаьккха тоабара де деза:

— Iомадеча предметий материала перечень а боарам а нийсбар. дешара программаш учебникаш ниттьала хилар дIадаккхар. тIеххьалнна чоалхане яьккхача, керттера йоацача материалех уж мукъа а доехаш;

— дешара дисциплинай керттера понятеши лоархIамегIа йола идеяши геттара нийса дIаязъяр. Iилманех практикаех нарагIдьина кердедараш хила доагIача тайпара шар тIа хьахьокхила Iалашдар;

— юкъарча дешара школе къахьегамца кхетам балар, дешар, Iомадар, профессиональни ориентаци олангара тоаяр; дешара чулоацам политехнически лостам болаш хилар чIоагIдар. ДукхагIа терхам тIабахийта практически лабораторни занятешта, физика, химе, биологе, кхыча Iилмай законаш технологически юкъехкухьилга дIахьоккар, цуша цхьана кагирхошта къахьегам Iомабарая профессиональни ориентаци яра йола ларда хьа а еш;

— хIанзарча вычислительни техника пайда эцара знанеши навыкашеи дешархой кийчбар, дешара процессе компьютераш шерра леладелга Iалашдар, цу гIулакха лаьрхIа школьни школашта юкъереи кабинеташ хьаяр;

— хIара предметан классаней дешархоша карадерзаданза даргдоацача Iомадеьча хIамайи навыкийн эггара дикагIа бола боарам белгалбар.

Школашка, профтехучилищашка, юкъерча специальни дешара заведенешка Iалашде деза дешар Iомаделген кхетам лулген чIоагIа преемственность йолаш хилийтар, юкъарча дешара кийчон цаI бола боарам, цу хана къамий дешара заведеней башхалонаш теркал а еш. Кхы тIа де доагIар де деза, къамешта юкъера гIулакхаш леладара средства санна советски наха шоай лоIамагIа хьатIаийца бола эрсий мотт ваьна меттана нийса Iомабара дола хьалаш тоадара. ПаргIатта эрсий мотт лебелга юкъера дешара заведенеш чакхйоахача кагирхой норма а хинна дIаотта деза.

10. Юкъерча профессионально - технически училищашка къаьстта чIоагIа терхам тIабахийта беза юкъарча дешара кийчонна. Iилмай лардаш, технически, агрономически, экономически, кхыдола специальни предметаш, къаьстта керда техникен технологин, автоматически манипуляторaш (промышленни роботаш) дегIайоалаяра дувзаденнараш дешархоша чIоагIа Iомаделга Iалашде деза.

Кхы а бiазагIа пайда эца беза болхлой кадраш дикагIа кийчъяра профессионально - технически дешара система йоккхийча торонех. Министерствашеи базови предприятешеи цхьана кийчъе еза, хьаддача професеIен квалификацегIен бола болхлой кийчбара цхьатарра дIадехарашка хьежжа, дешархой, производственни дешарей производственни практикан керда программаш. Производственни практика е еза дикагIа йолча бригадашкеи звеньяшкеи, хьехамчий, производства новаторий, къахьегама ветераний хьалхьенца.

11. Эргалъха тоае дешара формаш, методаш, средстваш. Урока — дешара процесса керттерча формана — нийсса школай лакхахьарча классашка, профтехучилищашка, юкъерча специальни дешара заведенешка шерагIа практикана юкъейоалае еза лекцеш, семинарски занятеш, собеседованеш, практикумаш, консультацеш. Хьехархойи дай-ноанойи хила беза кхинжа тIа, хьехам луш долча кхыча хIамаш тIа беча балла хьнарегIа дешархой тIаозаш, шоаш уйла е уж Iомабара новкъостал деш.

Классаш цхьан боарамга кхаччалца эIамигьяра дешлар оттаду. тIехь-тIехьагIа I—IX классашка 30 сагага кхоачаш X—XI классашка — 25 сагага кхоачаш дешархой хургболаш.

Ерригача курсашта долаш дола учебникаш дешара пособеш эргалъха тоа а е. кердараш хьа а е. Йоккха идейность, Iалман лард, дуцар кхетаде атта, доацца, нийса, хьаьлта, безаме хилар, методически аппарат эрганьккха тоаяр — уж да хIара учебника тIа хила дезараш. Уж язлара юкъеоза беза дикагIбола хьехархой, опытни методисташ, боазаш бола Iилманхой, авторий къахьегама кхы тIа мах бергбола гIулакхаш де деза. СССР халкъий меттала учебникаш хьадара полиграфически мощносташ шерье а геттара дика материалаш хьае а еза. Iилмай лардийн факультативни курсийн дешара, справочни, Iилман-популярни литература дизза Iалашде деза.

12. Дешархошта коммунистически кхетам балара йохаргIйоаца лард я цар марксистско-ленински мировоззрени хьахилийтар. ЛоархIаме да ерригача а обществоведчески, Iалама-Iилман дисциплинаш хьехаро дешархой материалистически кхетам, атеистически уйлаш, Iаламеи обществаи явленеш нийсса йовзилга. ХIама творческа эргадаьккха тоадара кийча хулга хьахилийтар.

Къаьстача, кхетаде атта кургдолча формагIа общественно-гуманитарни цикла предметаш хьехаро дуне революционни хьисапе кердадаккхара наьхьаш, социализма керттера принципаш исторически совленаши, капитализма реакционни, халкъа дукъалара чулоацам хьахьокхар, классови позицеш тIара хIанзарча общественни вахарах долча, кагирхой дагалаттача хаттарашта тешаме жоп далар, коммунизма идеяш дувцилга доацаш котъяргхилар хьахьокхаб данза даргдоацаш да. Историе, обществоведение, литература, кхыча предметий урокаш тIа хаддаза кхетам бала беза шоай коммунистически кхетам а мещанство, иждивенчество, потребительство хийра хилар а чIоагIде ховргдолаш. ШерагIа юкъейоалае еза занятей тоццагIйола формаш. царна йоккхагIа практически лостам бала беза, оалаагара дIаяккха еза начетничествой схематизм. Данза даргдоацаш ларкIа деза обществоведени хьехара дешара ха йаьхаелга. Ерригача юкъерча дешара заведенешта цаI йола обществоведене учебник хьаде деза.

13. Идейно-политически кхетам луча нерте оттаде деза чIоагIа коммунистически тешам бола, кхетаме гражданин хьахулга. Из дара болх беш хила еза дешара-кхетам балара процесса ерригIа звенешташ, шкала дерригIа общественни вахар. Кагирхошта кхетам бала беза марксизма-ленинизма идеяшца, К. Маркса, Ф. Энгельса, В. И. Ленина вахара а балха а хьокхамашца, КПСС историчёсни опытаца. Советски патриотизман социалистически интернационализман, СССР халкъий вежарашка дойча доттагIала уйланца дешархошта кхетам лулга чIоагIде деза. ХьинарегIа байта беза общественно-политически клубай, музеий, кружоний, лекторей болх. Хан-ханнахьа е еза революционни, къахьегама, тIема сийлен моттигашка ю экскурсеши походаши. Политически информаци елга эргадаьккха тоаде деза. Хьахийта еза политически самообразоване навыкаш. Дешархошта общественно-политически кхетам балара шерра юкъеоза беза партийни болхлой, дикагIйола пропагандистски кадраш, «Знание» обществе лектораш, парте ветеранаш.

Хьехархочоа, дезала, общественноста хьинаре а хадданза а новкъостал деш хила еза массови информаце средстваш. Шеръяца яргьяц телевидений радион дешарах йола передачаш. тоабе беза цар чулоацам. дикагIйола опыт дIайовзийтилгел йоаржаелгех, кагирхошта кхетам дика лулге Iалашде деза.

Вашa пайда эца беза советски пачхьалкхен символех — СССР Гимна, Байрахах, Гербах, союзни республикай гимнех, байраклех, гербех, пачхьалкхен совгIатехи знакехи, хIаьта иштта пионерски комсомольски организацей символиках. Ваха волалуча хIара сага хаьа хила деза СССР Конституци, шийн республика конституци, царца хьалхле лелае еза.

14. Керда саг хьахилара къаьстта боккха лоархIам болаш да нравственни правовой кхетам балар. «ХIанзарча кагирхошта кхетам балара, образоване, дешар хьехаре дерригa гIулакх хила деза царна коммунистически мораль йола кхетам лургболаш» яхаш белгаладаьхад В. И. Ленина (соч. биззалуча, т. 41, агI. 309). Кхетам балара беррига болх бе беза знаней, кхетама, балха, деша а гIулакха а айхха цхьа бувзам болаш. Коммунистически мораль йолаш, дувцилга йоацаш социалистически общежите правилаш, советски законаш лелаеш хулга яхача а болх беча а шийна чуль хилийна даргдоаца хIама долаш хила еза школа.

Геттара боккха лоархIам болаш да эIамига волча хана дена коллективизми цаI шоллагIчоа эшаш хулгех, цIенех бакълувши, дог цIена долаши принципиальность йолаши, аьнар аьнача а къонахчал а долаш йола оамал хьакулийташ кхетам балар. Хьае еза керда «Дешархошта йола правилаш».

15. Боккхача лоархIаме декхар да дешархошта художественни образовани эстетически кхетами лулга дика тоадар. ДегIайоалийта аргьяц дикачох-хозачох кхетам хилара уйла, хьакилийта беза дика бола художественни безам, искусства произведенеш, ше волча моттигерча Iалама хозали рузьен найца кхетадемгех цар мах белген. Из дара дикагIа пайда эца беза дешара хIара предмета торонех, къаьстта литература, музыка, илли алара, изобразительни искусства, эстетика торонех. Эстетически цикла предметаш квалифицированни специалисташа хьехаргдолаш гIулакх де деза. Из дара новкъостал де деккарийла и художественни интеллигенце творчески союзаш, культура ерригa учреждени. Дешара заведенешка, пионерий цIеношка, клубашка, культура Дворецашка массаналахьа а художественни самодеятельноста кружокий болх тоабе боагIа, цар репертуара хаддаза терхам бе беза. Кагирхой вахаре идея йоаца, айрча, товш доаца хIама, духовни бие продукци юкъеяргйоацаш доазуа оттае деза.

16. Социалистически общество чIоагIа хьаштдолаш я къона тIехье физически дегIаена, унахцIена, ярах долаш, къахьега а Дахье лоре а кийча йолаш хьалхер.

Урокашка, дешаш боацача хана, спортивни секцешка берригача дешархоша физически культура ергйолаш хIара дийнахьа занятеш вIаштIехьъяха еза, цуна эша хьалаш хьахилийта деза. ХIара школе, профтехучилище, ерригача дешара - кхетам балара учреждениеш хьаь хила еза спортивни залаши майдаши, дика оборудоване инвентари йолаш. Дешархошта физически кхетам балара шерагIа пайда эца беза спортивни организацейи клубайн, предприятейх учрежденейх безах.

ДукхагIа терхам тIабахийта беза гигиена дешараш. Данза даргдоаца хIама да бозал гигиенан медицинан знанеш йолаш, эIамига волча хана дено цай организм йовзаш а шуга лерттIа хьаша ховш а хIара деланда хулга.

17. ТIема-патриотически кхетам луча ларде хила йоаи СССР Гераашнарча Нязий мугIаралца гIулакх де кийчведга. Советски Эсар дезаргдолаш кхетам лулга, социалистически Даьхен гражданин волаш ше хиларах доккхал дара, цо лорарра массоза а кийча хилара дика уйла хьахилийта еза. Юкъарча дешарея профессиональнии школе юххьанцара тIема гоазал Iомаяра боарам эффективности лакхье еза.

18. Дешархошта коммунистически кхетам луча дукха дар тайща да кагирхой общественни организацех, дешархой самоуправленех.

Хьадда лакхъянза яргьяц комсомольскии пионерскии организацей авторитет, дешархошта идейно-политически кхетам балара цар доархIам, царна кулгалдеча юкъейолийта мегаргьяц формализм, царна къахьега хIама вIаштIехьдоаккхилгеи кIезиг-мезига хIаман тIехь царна кулгалде гIертилгеи. Дешархой коллективай бехктокхам лакхбе беза. уж кхоталар чIоагIде деза, цар дIадолаелга деррига дика гIулакхаш, инициатива, самодеятельность ма могга хьал а лоацаш, цу хIамай боккха терхам беш хиннаб Н. К. Крупскаяс, А. С. Макаренкос, халкъа образоване нхьболча гIорбаьннача дешелаша а.

Дешархой дешара дикал лакхъеча, кхетаме дисциплиней поведене культуреи хьаулийтача, пайдане къахьегами дика салоIиллеи вIаштIехьдоаккхача, шоаш шоашта гIулакх де Iомабеча педагогически коллективай тешаме чIоагIала хила деккарийла я комсомольскии пионерскии организацеш. БизагIа пайда эца беза комсомольски собранейи пионерскии сборийн кхетам балара йолча йоккхийча торонех, уж лет чу кхоачаш а безаме а хилийта еза. школьни коллективашка загалатте дешаш дувша а дувцаш. Деша багIа кагирхой комсомоле бовлара дикагIа кийчбанза баргбац.

Октябрятий группай болх эргабаьккха тоабе беза, коллективе хила а болх бе а Iомабалара эIамагIлолча берашта ма могга новкъостал де деза, пайданерча, общественна эшача гIулакхашта: дика дешара, къахьега кийчбара, хьокхаме лела хара, бонхагIчарна новкъостал дара цар уйла тIевриe эза.

IV. КЪАХЬЕГАМА КХЕТАМ БАЛАР, ДЕШАР ХЬЕХАР, ПРОФЕССИОНАЛЬНИ ОРИЕНТАЦИ

19. Школа болх эргабаьккха тоабеча парте къаьстта лоархIам бу къона тIехье къахьега кийчъелга оаланга дена тоаде дезаш хилара.

Школьникашa юкъарчал доаццаш общественно-пайданеча, хIама хьакхоллача къахьегаме дакъа а лоацаргдолаш къахьегама кхетам лулга, Iомабелга, профессиональни ориентаци нийса дIаоттаяр саг дешарнара гIулакх дегача кхета а дах хьатIайна хилара, гражданси хьаоттара, нравственнии интеллектуальнии хьахилара, физически дегIавара хилан ая аргIйоана факторaш я. Школа яьккхачун кхел дIахо моллагIча тайпара нийслойя а, къахьегамга еьына хилар миччахьа из хуле а эшаргда цуна. Дешархоша дика Iомадаь, хьехархоша, даьша-ноаноша ерригача общественносто нийсса кIоарга кхета а деш тIаьнар боккха ча лоархIаме да.

Дешар Iомаделга а хIама хьакхоллаш бола къахьегам а эIаша дуваро чулоацам дешархой, лохерча классашка дешаш, хаддаза цар унахцIенонга а ханага а хьежжа общественно пайданеча къахьегама — боккъонца общественна эшача къахьегамга бовлара.

20. Школе къахьегама кхетам балара а дешар Iомадара а маIан да къахьегамца безам хургболаш, къахьегама наьха сий дергдолаш; дешархошта вай ханара промышленни а юртбоахама а производства, гIишлош хьалъяра, транспорта, наха эша гIулакх деча сфера бух бовзийта; дешаш а, общественно-пайдане балхаш деш а, къахьегамга баьина а, болх бе ховш а хургболаш; юххьанца профессиональни кийчо еча хана ше Iомаь професси кхета а еш хьехарца ховрогдолаш уж хилийтар.

Цу гIулакха лаьрхIа дешархошта къахьегама кхетам луш а общественно-пайдане а хIама хьакхоллаш а къахьегаш йоккха ха тоъал йиахье а иштта, каникулаш кIезиг-дукха доацъяра чотагIа хIара шера къахьегама практика чакхъяха а. Школай, профтехучилищай, техникумай, производственни коллективай, дезала, общественноста низ тIаберзабелга а юкъедоаладеш къахьегам Iомабара тайп-тайпара формашц лостамаши чулоацами комплекснии программаш кийчъе еза.

Юххьанцарча школа (I—IV классий) дешархоша Iомадерга вахаре эттара а чоалхане доца тайп-тайпарча материалашца кулгаца ду балхаш, юрта боахама бьаьцоагIаш хьалихеелга, дешара-гойтара пособеш тоаелга, ловзоргаш, школана, берий беша, цIагIа, и. кх. дIа эшаш хургйола тайп-тайпара хIамаш хьаелга. Цу лагIа тIара дикагIа дIадолалу берашна кхетаергIйолча тайпара царна професе йовзийталга.

Йизза йоацача юкъерча школа (V—IX классий) дешархоша Iомаю дикка хьадагIа йола къахьегама кийчо, карверзаю металла, дахчанна обработка яра знанеш а практически гоазал а Iомаю йовзаргья электротехника, металловедене, графически грамота лардаш, ховрга хальа боахама керттера доакъош малагIаш да. Цар кийтъергья предприятей а, иштта школай а заказегIа чоалхане йоаца цадалеш, йоакхо ергья Iалам лорадера. VIII-ча классе дена дешархой Iомалуш а болх беш а хургба дешархой производственни бригадашка, школашта юкъерча дешара-производственни комбинаташка, предприятейн профтехучилищай Iомабара цехаши а участкашка а.

Юкъарча юкъерча дешара школа (X—XI классаш) цу базе а. иштта производства балха моттигашка а вIаштIехьдоаних, регионa хьашташ теркал а деш, дукхагIа эшача йолча профессегIа къахьега Iомалурга. Цу гIулакха лаьрхIа хIирагIа цхьа ди оттаду. Программа толаме чакх а яьккха, хьадда йола професси Iомаьча а практически караерзаьча а дешархошта оттаьча юрядкагIа йоаттIаш йола квалификаци лу.

Школай дешархой къахьега Iомабара наькъа лостам Iомабе беза общественно пайдане, хIама хьакхоллаш бола къахьегам малагIа ба къоастаду халкъа депутатий городскойи районни Советий исполкомаша, халкъа боахама эша кадраш, дешара-технически база хилар, городской а юртий а школай, нагийча наьхей межнарийи къахьегама башхалонаш теркал а еш.

Дешархоша шоаш шоашта эша гIулакх делга шердинза даргдац. Деррига берашн дешархойн цар яьнача ханага хьежжа, гигиена а унахцIено лорарра а нормаши дIадехараш кхоачаш а деш, декхарийла да классашкеи кабинеташкеи цхьалхло еча, школай новнаши спортивни майдаши и. кх. дI. цIена лоаттаеча дакъа лаца. Даьша-ноаноша берий къахьегам дезала юкъе вIаштIехьбоанах — цIен ченашка цхьалхле хулийтача, дар кийчдеча, баракъаш дуттача, дувхар тегача, бытовой приборашта а цIагIа эшача кхыча хIамашта а ремонт еча.

21. Эргабоаккхаш тоабе беза дешархой профессиональни ориентаце болх. Дийнбе беза кагирхой профориентацена йолча ведомствашта юкъерча советий, городскийн районни комиссей болх. Профориентацини болх доал а деш нийсбелга тIадалла деза къахьегаман социальни дешнийтен йолча СССР Пачхьалкхен комитета.

Цхьацхьайолча городий а юртий а районашца опыта хьисапе хьае еза школашца, дешархошца, дайшца - ноанойца цхьана балхаш вIаштIехьдеахаргдола профориентаце центраш. Шоай балха тIа цар кестторта е еза школашта юкъерча дешара - производственни комбинатех, школашкарча, училищашкарча, предприятешкарча профориентаце кабинетех. Дешархошта йовзийта еза хадара професеш, хоамаш де деза халкъа боахама эшача каррах, къастае еза дешархой цхьацхьадолча балхашцара психофизиологически башхалонаш, хьамар, каддар, безам, уж ларде а лунаш кийчъе еза йоагIаш йола практически рекомендацеш.

Йиза йоаца юкъера школа чакхйоаккхача хана дика уйла а лъ професси а дешар дIахо дахьара эшаш йола дешара заведени а шоаш къастаярга уж дIатIабита безаш я. дешархошта къахьегама кхетам балара, Iомабара, профессиональни ориентаце система.

22. Дешархошта къахьегам Iомабелга а кхетам лулга а вIаштIехьдоаккхача хьинаре дакъа лоацилга — производственни коллективай лоархIамегIчарех декхар. ХIара школе хила ягI базови предприяти. Законодательни IаьдалагIа оттаде доагIа, базови предприятешта шоай структурни подразделеней бокъонаш йолаш школаши а школашта юкъера а мастерскеш, дешара-производственни комбинаташ, Iомабара цехаши участкаши, дешархой къаьстаьаста балха моттигаш, дешархой производственни бригадай стационарни кхашара станаш, къахьегама а салоIара а лагераш хьаелга. Цар хьакъоастаю оборудовани, техника, материалаш, комплектующи изделеш, школашта уллувра Iомабара опытни участкашта дола лаатта, план а оттаю вIаштIехь а доаних производственни гIулакхаш, школьникий къахьегамах боагIа мах дIалу.

Базови предприятени специалисташ, болхлой, колхозхой хьежабу дешархой Iомабара, цар хIама хьахолара къахьегам вIаштIехьбаккхара, цар технически творчество, юртбоахама опытничество, профессиональни ориентаци дегIайоалаяра кхетама болх бергбола мастераш хургболаш. Парте, къахьегама ветераний, производстве хьалхалаттарий хьехамчал дегIадоаладе деза, къахьегама коллективай общественно - производственни вахаре хьинарегIа юкъесувза беза дешархой.

23. Дешархой къахьегам Iомабарца айхха бувзам а болаш Iалашду царна экономически кхетам лулга а. ЛоархIаме да, уж производственни отношенешта практически юкъебоалабар, социалистически доладьенах, планах, къахьегама а производственни а дисциплинах, къахьегамех луча аьлех дар царна вахаре доавар, къахьегама сома хам бе уж Iомабалар.

Дешархоша болх бе даьнхача ахках дола цхьа дакъа школьни коллектива доалахьа дIахьожде. Школа декхарийла я лерттIа дай хургбола, общественни рузкъа, вай Iалама, учебникашта, школьни гIирса, электроэнергена, шоай хIамашта, кхачан продукташта, къаьстта маькха йоакхо, хьурмат дайтаргдола оамалаш хьае. Дешархошта практике довзийта деза кхом бара режим, къахьегама овсарде, хIаман ший мах, продукце дикал, хозрасчет, иштта яхьдараш санна дола хIамаш.

V. БЕРАШТЕИ КХУВШБОАГIАРАШТЕИ ОБЩЕСТВЕННИ КХЕТАМ БАЛАР

24. Коммунистически парте Советски пачхьалкхено дайн дахи йоаккхо ю берашта, кхувшбоагIачарна, дошкольни учреждениешка, занятеш йоацача хана школе, школа арахьарча учрежденешка, уж бакача моттиге, общественни кхетам балар дегIаккхувлара, кхетам балара даьнье массе оагIорахьара гIо ду дазала.

Тоаданза даргдац, школе даха ха йоацача берашта кхетам балар а царга дешийтар а. Хьалхарча шерашка дена кхебе беза уж Даьхенца безам болаш, боккхагIа берашн лоархIаш, новкъостах гIулакх деладеш, коллективизм, нахаца эздел долаш, хозал хоалуш хила, хIара бер хIама доаза безам болаш кхилар. цун способносташ, корта болаш, кегадеиха хургдоацаш, дисциплина йолаш хилар дегIаккхувла деза. Кийча а яь юкъейоалае еза берашта детсадо кхетам балара, деша Iомадара лаьрхIа йола типовой программа, хIаьта укказа теркалъе еза хана физиологен психологен, къаман культурайн традицейн белгалонаш.

25. Дешархошта общественни кхетам балара пайда баьна а дIахо а пайда лургболаш форма я. дIахьдаьча ден школаши группаши. Дешархой къахьегам а салоIам а вIаштIехьбаккхара цар хьахоол дика хьалаш, гIо ду дезала. Цуьца цхьана, урокаш яьначул тIехьагIа школе бу кхетама бола цIенхаштта тоабе беза. Дешархошта цIагIара заданеш кхоачашъе педагогически гIо дарца, цхьана лоархIаме да, иштта шоаш бала балха чулоацам берий

ЮКЪАРЧА ДЕШАРЕИ ПРОФЕССИОНАЛЬНИИ ШКОЛАНА РЕФОРМА ЯРА КЕРТТЕРА ЛОСТАМАШ

безам тIабодача занятешца хьалбизар, берашта йоакхо яра атмосфера хьакхоллар. цIагIарча хьалашта ма хулла гаргагIа хургйолаш. Материальни торо хьакхолларга хьежжа цу школай сеть шерве еза бахархошта эшараш дика кхоачашдергдолаш. Союзни, Автономни республикай Министрий Советашта, халкъа депутатий краевой, областной Советий исполкомашта бокъо ду, дIаьхдаьча ден группаш йоккха йоацача школашка а вIашагIйохка.

26. Школа арахьара учрежденеш — пионерийи школьникийи Дворецаш, ЦIенош, къоначa техникий, натуралистий станцаш, спортивни, музыкальни, художественни, хореографически школаш, берий библиотекаш, пионерски лагераш — дIахо а дегIаяхкаро тIехь тIайоагIача хана кхоачашде деза хIара районе балха лостамий шерра спектр хургйолаш школа арахьара учрежденей комплексаш вIашагIйохкарга.

Балача моттиге дешархошца беш бола кхетам балара бодх оалангара тоабе беза.

ЛоархIаме да дешарах мукъа болча хана кхетам балара балха бе-боча массови а индивидуальни а формашта беррига дешархой юкъеозар. Цар шоаш хьадер, тимуровски болам дегIабоалабар, цар безамбие хьежжа клубаш, технически художественни кхоллама кружокаш, спортивни секцеш вIашагIйохкар. Халкъа депутатий моттигерча советий исполкомаша вIаштIехьдаькха деза йах бахача массиваша берашцеи кхувшбоагIарашцеи болх бе йиш хургйолаш, помещенеш хьадъоестаар а кийчъяр а. Керда хьалъергйолча цах бахача кварталий проекташка цу тайпара помещенеш хиннйта еза.

Микрорайоне, дешархошца беча кхетам балара балха организатор школа хургйолаш оттаде деза гIулакх. Цу балха юкъеоза беза дай-ноаной, общественность, къахьегама эггара хьалха производственни коллективаш, вIашагIйохка еза къоначa болхлоех, специалистех, студентех латта комсомольски педагогически отрядаш.

ДIаьхдаьча ден школашкен группашкен, школа арахьарча учрежденешка, бераш дахача моттиге, царца, уж дешарах мукъадолча хана, беррига кхетам балара болх вIаштIехьбаннхар дIатIадул халкъа депутатий районни (городской) Советий исполкомашта, халкъа образоване отделашта. Цига, дукхагIа хьинарегIа дакъа лаца деккарийла я комсомола горкомаш, райкомаш, профсоюзни комитеташ, шоай лоIамагIара обществаш.

27. Советски пачхьалкхено чIоагIа йоакхо ю, унахцIено дика ца хиларах массанеIа долча хьалашка даша ца могача берашцеи кхувшбоагIарашцеи. Царна даьрхIа хьалъь, дегIайоагIам латт, школай-интернатий, санаторно-хьун школай, кхыча, даьрхIа йоача дешара-кхетам балара учреждений сеть, уккхаге дешарца, кхетам балара цхьана квалифицированно дарба а ду. Цу учрежденешна бераш лаладу пачхьалкхен чотагIа. Халкъа образоване система цу звеной болх кхы дIахо а эргабоакаш тоабе беза, берашта массе оагIорахьа йоакхо а тераи а бе беза, шоаш баха а къахьега а уж дикагIа кийчде деза.

МоллагIа дараш сания долча берий цIеношкара, школа-интернаташкара материально-бытови хьалеш нийтта тоа ца дича дергдац.

28. Дезала деш дола гIо чIоагIде деза, цунца цхьана ланхбе беза, кхувш йоагIача ноахала кхетам балара хьакъекъа, цун бехктокхам. Берашта кхетам балар — СССР гражданий конституционни декхар. Дай-ноаной декхарийла ба школа, хьехархочун сий ма хулла лакхде, къахьегам безаргболаш, лоархIаргболаш кхетам бала берашта, обществан пайдане гIулакхаш дара уж кийчде, лостамга, дисциплинага, вай общества вахара нормаш кхоачашъе уж Iомаде, уж физически дегIаахара а цар унахцIено чIоагIъяра а йоакхо е, шоай хаиналъа юкъесра профессиональни а дешар деша эшаш дола хьалаш царна хьакхолла. шоаш, къахьегам а общественни декхараш а лархIарца, берашта массанахъа масал гойта. Шоашкахьара, берашта декхарийла да дай-ноаной, бонкхагIчар йоакхо е. «Цар сий дар, уж лархIар, цар йоакхо яр, — белгалдаьккхад Ю. В. Андропова, — вай мехкарча зIамсага денлар...» (хержараш, къамальаш статьяш. М., 1983, 2-гIа арахецар, 32 оагI.).

Кхетам балара эффективность лакхъялар доаккагIча дакъе тийша да, дешархошкара хьадехар, дезало, школас, общественность, къахьегама коллективаша цхьатарра хьадехарах. Берашта, кхувшбоагIарашта кхетам балара, дезалаи школаи гIо дара йолча профсоюзни комитетий комиссей (советий) болх чIоагIбалла барггбац, юкъерa дешар дешача школашкара, профтехучилищашкара, кхыча дешара-кхетам балара учрежденешкара дай-ноаной комитетий болх тоабе беза, кружокий ванатеш дIахьара дукхагIа юкъеоза беза дай-ноаной.

Къахьегама коллективаш декхарийла я берашта кхетам балара даим бIарга Iукал де, цу хьакъехьа дальштаноаношта гIо де, хIаьта цу тIехьа цар шоай дезаде юкъеIалаташ дувлийте, уж дIадахар цIенхаштта хьадеха. Ваньахьа да, берашта кхетам балара бола дай-ноаной бехктоккам чIоагIбара де дезараш кийч а дах кхоачашдича.

Дезала кхетам балара боккха лоархIам болаш хургда дайн ноанойн педагогически всеобуча системана юкъеозалга. Педагогически знанеш йоаржаяре де дезар да шерре газетийоазонах, телевиденехи радиохи, устни пропагандах, «Знание» яхача Еррига союзни обществa торонех шерра пайда кIобалга.

VI. СОВЕТСКИ ОБЩЕСТВЕРА ХЬЕХАРХО

29. Нагирхошка дешийтара, царна кхетам балара дола чоалхане декхар толаме кхоачашдар ходачмболаъча дакъе тийша да хьехархочох, цун идейни уйлая-нигатах, профессиональни говзалах, эрудицех культурах.

Халкъа хьехархо — къонача сага духовни дуне хьакхоллар, общества тешам бенна саг, цо цунга тешаш дIаденнад эггара хьамсарегIа дар, мехкагIа дар — бераш, шийдегаондало, шийкхоане. Ший вахар эггара сийдолашегIа, халагIа йолча профессена хетадаьча сагагара дIадех хаддамма балха оIа кердадараш лехилга, кIаьд ца луш уйла елга, йоккха дега йIоакхо йолаш хулилга, бераш дезилга, доазув доацаш ший гIулакха тешаме хулга. Хьинар кхо ца деш къахьегарца, кхувш йоагIача тIехьенна кхетам балара гIулакх дIадоккхухьаш хиларца халкъо лоархIаш сий деши на хьехархо. Советски хьехархой дукхамиллионни отряд — вай мехко доккхал деш яр, нагирхошта кхетам луча парте тешаме вогIIоргIола еш яр.

Парте хадданза йоакхо ю обществa вахаре хьехархочун лоархIам, авторитет а сийле а айяра. «Халкъа хьехархо, — аздаьд В. И. Ленина, — вайцига локкха лоаттаве веза, буржуазни обществe цIаккха ца лаьттача, ца латтача а латтаргвоацача хьисапе. Из бакъдолаш дар да, тахка а ца деза. Из духовни дакъе айвеш, бокъонца лайла звани йолаш массе а оагIорахьара ма кийчвеш, керттердар, керттердар, керттердар — цун материальни хьал-торо лакхъеш. Цу къакъехьарча гIулакхага вей дада деза хаддаза, лерригIа, тIогIертта бола а беш» (соч. беза бола гулам, т. 45, оагIув 365—366). Мохк дегIаахара йолча хIандарча этапо советски хьехархошта хьалхашка отталу керда декхараш. ДегIаена социалистически обществo эргалькха тоеш йола парте программни установкаш вахаре кхоачашъе низ кхоачаргбола къона ноахаленаш хьакхолла еза.

30. Халкъа образоване система реформах дIанъоастаде йиш йоаца дакъа да дукхадикагIа хьехархой кадраш кийчъелга. Хургболча хьехархошта, воспитателашта хIанзарча хано дIа ма деххара йола шиенеш яла еза, практически даькъе уж дика кийч а беш. Цу дакъе эргаяха еза педагогически вузийи училищайи дешара планаши программаши, вахаре дIадехарашца уж айхха юоза а юоаш. Де дезар да хIанзарча производства дараш студенташен профессиональни ориентаце методаш школьникашеи Iомаелга. Лаьхбе беза психолого - педагогически кийчон боарам, тоаде деза практика вIаштIехьъаккхари цун чулоацами. Дешархой коллективаша этика, эстетика, логика, советски право, кхетама балха методика хьехилга шерде деза. Цу гIулакха эша хьалаш Iалашдарга хьежжа пхе шерe хьехача педагогически институташка цу гIулакхага докла деза. педагогически дешара заведенешта дикал лаьха йола учебникаши дешара пособеши Iалашъяра кхы тIа а де дезараш кийч а де Iелашо яра дола балхаш кхоачашде деза. педагогически вузий профессорско - преподавательски кадраш чIоагIъе еза.

Университеташка хьехархой ма могга дикагIа кийчбе беза, Iилман токхамаш дар, Iилман - педагогически кадрай квалификаци лайхъяр дегIахкуалара дакъе педагогически вузашта цар оагIорахьара деш йола новкъостал чIоагIде деза.

Педагогай, воспитателаш, производственни дешара бола мастераш мел эша Iалаш е беш, юкъарча дешара школай, профтехучилищай, юкъерча лаьрххIача дешара заведеней, деша даха ха йоацачен школан арахьарчеи учрежденей дегIаухаш дола хьашташ дикка кхоачашде деза. дегIаахуала деза инженерно - педагогически дешар. Дукхьал лаккера педагогически дешар дийша баьнна бола хьехархойн воспитателашн кийчбарга довлар чакхдакхьара хьалаш хьаде деза.

31. Просвещене органий, педагогически дешара заведеней, университетий керттера декхар да берашца болх бара тIанхувз бола нагирхой хьакъастебар. Педагогически специальностех дешийтара дикка дукхагIа хьаийбо беза кагий нах. Пионерски, комсомольски, берашцеи кхувшбоагIарашцеи беча кхача кхетама балха тIа белгалбаьнна бола школаш, училищаш чакхъяьхараш, производствера кагирхой, Советски Эскаре гIулакх даь а баьнна цIабаьхнараш хьерабе беза ВЛКСМ ЦК комсомольски путевкегIа педвузашкен факультеташкен. Практика а хиннa дIаоттаде деза педагогически дешара заведенешка деша отташ бераш школай, юкъерча профессионально-технически училищий, къахьегама коллективий, халкъа образоване органий педагогически советий рекомендацех дIанибелга.

32. ДIахо а эргальккха тое езаш я педагогически кадрай квалификаци лакхъяра система. Педагогически говзал лакхъяра, хьаIоа а яь, дикагIйола опыт дIайоарккаяра йола Iилман - технически центраш хиларга хьежжа дегIакхуала еза хьехархошта дIахо кIоаргагIа Iилма доккийта (квалификаци лакхъю) институташ. Цу институташка йоагIам йола кафедраш хьа а яь, цига балха тIа хьожабе беза квалифицированни бола специалисташ. Дича [illegible] долаш да дукха-пхе шера цкъа педагога переподготовка елга правила а хинна дIаоттадар.

Халкъа образоване болхлошка политически дешар дешийтара еш йола терко чIоагIъе еза, марксистско-ленински теори, КПСС политика, нагирхошта коммунистически кхетам балара йола актуальни проблемаш царга Iома а [illegible]. Хадданза шийде шао кIоаргагIа довзаре, эггадаккхара мел эшаш дола хьалаш Iалашде деза хьехархочоа, тоадаьд политически, Iилман, художественни литературана из Iалашделга.

33. Халкъий депутатий Советаш, халкъа образоване органаш, профсоюзни комсомольски организацеш декхарийла я педагогически кадраш дIачIоагIъяра, уж дIачуболаш хувпалуш хилар кIелигтага де мел дезаш дар де, хаддаза йоакхо а еза хьехархой къахьегамен бытен хьалаш тоадара. хьалхарча дегIарIо пачна чуIе фусамаш тола еза. ДикагIболча педагогий балха моральни поощрени а материальни стимулировани а яра йола практика шеръе еза. Цхьоал дегIа сентябрь деррига халкъа цIей — знаней Ди да аьнна дIахайкаде могаду. Къахьегама Сийлен ордена статусе а [illegible] шамаш де доза, берашцеи кагирхоштеи хьехача а кхетам луча а хьехархошта, [illegible] образоване кхыча болхлошта карагIдийнарашка хьежжа из орден яла йиш а хургйолаш.

Хьехархошта, воспитателашта, производственни дешара мастерашта, методисташта, халкъа образоване системa кхыча болхлошта луш дола алапи лакхде.

34. Педагогически Iилмана тIадожадаьд школе беча балха боарами цох хьахулаш дакъа лакхдара кхы а доккхагIдола дакъа [illegible] хьекхухьилга. Къаьстта лоархIам болаш да сахарцара, школа практикакара цун бувзам чIоагI[illegible]. Общеобразовательни [illegible] фессиональни школашта актуальни проблемаш кийчъелга цIенхаштта тоаде деза СССР педагогически Iилмай Академе, педагогически Iилман - токхама учрежденеш, вузаши, университеташ. Токхамий дикалах эффективности лакхъяра тIехьа къовсам лоаттабе беза, цох хьахиннар сихагIа юкъехдахьа [illegible] практикана. Iилманхой-педагогий, психологий, дидактикий, методистий Iилман балхаш юкъеоза деза хоадам боллам болча рекомендацишта, дешара пособешта, методически кулгалдара.

Педагогически знанешта пропаганда еага чIоагIъяра, диагIйола опыт Iома а еш, йоаргIаяра а педагогически йола Еррига союзни общество. СССР халкъа образоване Централиа музей хьае еш.

VII. ОБРАЗОВАНЕ ДЕШАРА-МАТЕРИАЛЬНИ БАЗА ЧIОАГIЪЯР

35. Юкъарча дешарен профессиональни школай, деша даха ха йоацарий, интернатий, кхыча учреждений контингенташ алсамъяларо, дешара хьехам билара декхараш чоалхане дерзаро, къахьегама дешар шерлаларо [illegible] образоване материальни база дикалга дилача эргальккха тоаяр. Перспективе къестае езаш я школе даха ха йоацача берий учрежденешта база пах биаха Iалашбар, дIаьхдаьча ден группаштеи школашка цхьан сменегIа болх барах, вах шу даьнначa берашца дешийтара эша хьалаш хьадар, къахьегама дешара, дешаш дIацахьа хана берашцеи кхувшбоагIарашцеи болх бара хилама аргIйоацца база хьалр санна йола проблемаш. Цу гIулакх кхоачашъе еза, къаьстта вердача районашка, школаш, мастерскеш, дешара-производственни комбинаташ, профессионально - технически училищаш, деша даха ха йоацача берийи школа арахьарен учрежденеш, педагогически дешара заведенеш, хьехархой знанеш оргаьхара институташ, педагогически болхлошта йола чубаха моттигаш, дешархой общежитеш интернаташи хьаяра шерра программа.

ШерагIа еIаш яра бола пачхьалкхен хоспитальни предприятей, совхозий, колхозий дешара заведенеш общежитеш хьалъяра, ремонт яра, церий оборудоване яра торонех, цу гIулакха средствашe ресурсаши хьежае дарна боиъе а луш. Оттае езаш я дешара-кхетам балара процессо хIанзарча хана дIадехарашка хьежжа йола дешара зданей керда проекташ гIишлош хьалъяра нормативаш.

36. Лакха квалификаци йола болхлой кийчбелга шерадара министерствашеи ведомствашеи де дезар да юкъерча профессионально - технически училищай сеть дегIайоалаяра еш йола капитальни вложенеш соотъяхар. Предприятешта реконструкци еча хана цунца цхьана чаккхдаккха деза цар база кIийлан тIа болх беш йола училищаш, дешара комбинаташ, цехаш, участкаш технически вердача тайпара Iалашъелга.

Шеръе еза дешара оборудоване, дешаре - гойтара пособеи, дешар хьехара хIанзарча хайра технически средствай, мебели, станокий, приборий, электронно-вычислительни техника юрт боахама машений производство.

VIII. ХАЛКЪА ОБРАЗОВАНЕНА ДОАЛ ДЕЛГА ЭРГАДАЬККХА ТОАДАР

37. Юкъаре юкъарчен профессиональни образовани дегIаахаро тIа-тIа вIаши гаргаувз Iалаш а хулийт цар де лерхIараш чекхарашi. Доал дара органаш декхарийла я кхувш йоагIача тIехьена образовани а кхетам а балара дакъьера цаI йола пачхьалкхен политика тIера ца доалаш чакхъяха. Шоай ханнахье а творчески а хьестаде хьалхашка уетта дешаш, ерригача дешара учрежденей балха боарам хIанзарча хано дIадехарашка хьежжа лакх[illegible].

Цу тайпара йола политика кхы а лерригIа чакхъяха, образоване система дукхъдукхьача звеньяй балха эффективно координаци яра просвещене профессиональни образованенен практически кулгалделга чIоагIдара бакъахьа хургда центре а моттигашки а ведомствашта юкъера комиссеш хьайиче: СССР Министрий Советагара халкъа депутатий городски районни Советий исполкомашка кхоачам. Царна тIадилла деза планированен школаш постейоахараш дIабекъарен, дешара заведенешта комплектовани яра, дIахо деша бераш дIанийсбара, къахьегама кхетам баларен дешарен эша хьалаш хьадара материальни база дегIайоалаярен цунах пайда ийбарен хьакъехьара принципальни дешаш къестадела.

38. Чаккхдала халкъа образованена доал дара йолча органий балха стили методаши цIенхаштта тоаяра тIадерзалаъ гIулакхаш Iалашде образованенерча хьалх кIоаргга анализ елга, дешара планаши программаши, учебникаш а методически литература а эргадаьккха тоаделга.

Къаьстта тераш тIабахийта беза дешара а кхетам балара а балха хьалха латта опыт йовзара, цунна пропаганда яра, из юкъеяккхара, новаторски гIулакхех ца белаш уж юхаоттилга а уйла а ца еш уж механически юкъеяккхалите а цхьатарра нийса довлар а лоархIаш.

Дика бакъахьа лоархIалда школай, деша даха ха йоацача берий а школел арахьарча а учрежденешней болх вIаштIехьбоаккхачара, педагогически кадраш хьакъоастачара, уж дIанийсъечара, цар квалификаци лакхъяра, школай производствашца бувзам чIоагIбечара, дешархой къахьега Iомабелен профессиональни ориентаци елген тоадечара, дешара - производственни комбинатий, профтехучилищий, предприятей дешара цехий база лакхехьарча классий дешархошта юкъхьантара профессиональни кийчо луча йовлажар лоархIам лакха хилар терийна а деш, образованена кулгал дара йола районни звено чIоагIъяр. Районни звено декхарийла я дешара-кхетам балара учрежденеш боахаме гIулакхашка Iалашъяре деша йолкхо елга шийна дIатIIаьца.

Деша дергдоацаш хIама да дешара - кхетам балара процесс вIаштIехьлакхара дакъе школайи профтехучилищайн директорий творчески балха эшаш дола хьалаш тоадар. цар дешара нагрузка лоацъяр, классни кулгалхочун лоархIами авторитети ма хулла лакхъяр, цунне масса а оагIорахьара новкъостал дар. Школай хьехархочуни балха мах эггара хьалха цар еннача знаней кIоаргалгеи чIоагIалгеи, цар хьехараш идейни нравственни дакъе дика хиларга, уж вахаре къахьегама кийча хиларга хьежаш бар.

39. Къаьстта тераш эша я юртара школа. Цун хьалон балха боарам лакха хиларой цIенхаштта алааш ю юрт социально дегIаахара, нагирхой цига бала сацара, юртахошна бахача наькъа культурни боарам лакхбара, юрта демографически проблема къастара. Партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацей, агропромышленни объединеней ниа тIабакийта хила беза юртахошарча школай балха хьалаш тоадара, уж квалифицированни педагогически кадрашца чIоагIъяра, дешара - хьехам балара процесс дикка лакхъяра, дешархой къахьегама кийчон профориентаци тоайда, юрта боахама производство лакхъеча хьинаре дакъа лаца гIерташ хургболаш дарна кхетам балара.

40. Школа йоакхо яр — ерригача парте, дерригача халкъа гIулакх. КПСС XXVI съезда, КПСС ЦК июньски (1983 ш.) Пленума решенешца хьалхле лелаеш, партийни комитеташ декхарийла я школай профтехучилищай вахар кIоаргга довза, цар балха тIа нийслуш йола проблемаш хаинахьа бIаргего а уж къестаяра наькъаш белгалде а, партийни, профсоюзни, комсомольски организацей, советски боахамей органий, къахьегама коллективай терхам школашта тIабербабе. Халкъа образоване учрежденей балха эггара лоархIамегIа дола дешаш, цар партийни организацей отчеташ хан-хана хазахьа юаца еш партийни комитетий пленумашкеи бюрошкеи.

Партийни комитетий декхар да ленински хьисапе хIара дениа йоакхо яр педагогически кадраш политически а духовно а дегIаахуалара деца, парте чурча а арахьарча а политика эггара лоархIамегIарча декхаргаш хьакъехьа хьехархошта оперативно информаци доаттаяр. Хьехархочун чIоагIа терко яре цунца хала делараш, дешара а кхетам балара а балхаца юкъаеснна йоаца заданеш кхоачашъяра педагогаш шоай гIулакха тIера ца бахар. Педагогически къахьегама ветераний чIоагIа йоакхо ер, цар йоакхача вахара опытах нагирхошта кхетам балара пайда эцар.

Тоадала деза хьалхашна латта декхар педагогически коллективаш кхоттаяра, унахцIена, морально - психологически климат, бокъонца йолча творчества, коллегиальноста, бехктокхама атмосфера хьалр долча дешара заведеней юкъхьаншарча партийни организацеш деш дола кулгал.

Даьхе дергдоаш хIама да хьехархоштеи производственни дешар хьехача мастераштеи юкъера партийни тIоа совбар, парте политика практически вахаре чакхйоалхачара хьехархой - коммунистий авангардни лоархIам лакхбар.

Кердача этаперча юкъарча образовательни профессиональни школа декхарех, дешара заведеней партийни организацей цар коллективий балха дикагIа йолча опытах, советски хьехархой хьинареча къахьегамах дани, гIулакх кIоаргга довза а довзаш даде деза газетийи журналийи оагIонаш тIа, дуаца деза радио а телевидене а гIолла.

* * *

Халкъа образовани эргальккха тоаяр Коммунистически партей Советски пачхьалкхени политика керттерча дешаех цаI да.

Юкъарча дешарен профессиональни школана еча реформах ерригача пачхьалкхен масштабе Iалаьмате доккха гIулакх, боккха социально - политически лоархIам бола событи хургья. Педагогий массеха воахала къахьегамо, советски школа, педагогически Iилма хьадаь мукъе мел дар, дерригa хано баьча тохнамах чакх мел даьнар хаурмат а деш лело а деза, цох хьинаре пайда ийбе а беза. Цунца цхьана къестаде деза образовании нагирхошта кхетам балари эргадаьккха тоадара дакъьера, общественни дегIааро ше хьалдацка уттадеш дола лоархIаме дешаш.

Реформа шийна тIара гIулакхаш этапех кхоачашде лерхIаш да, цхьайтталагIчеи шийтталагIчеи пятилетнай шерашка (1984—1990 шераш). Моттигера хьалаш терен а деш уттадаь реформа чакхъяккхара хоадам боллаш йола планаш хила еза хIара союзни автономни республике, крае, области, городе, районе.

Школана перестройка яро дIадехарга союзни республиккай Компартей ЦК, Министрий Советашкара, моттигашкарча партийни советски организашкара, профсоюзни комсомольски организашкара, халкъа образоване органашкара цар боккха организаторски массово - политически болх чакхбаккхар. ХIара къахьегама коллектива, хIара предприяте, колхоза, учреждене, министерства, ведомства кулгалхочо, общественни организацена беррига лаьнтеи ноанойтеи шоай дулхах цIийх дола гIулакх хила деза школа гIулакхах.

Реформа де лерхIараш сий лолаш, нравственность лакха йолаш, гуманни хIамаш да. Уж чаккхдахар Iалаьмате лоархIаме хургда советски наькъа образованене культурни боарам лакхбара, хьадергда кхувш йоагIача тIехьенга дешийтара, кхетам балара, уж вахара, къахьегама, хьинаре общественни болх бара кийчбара эша дикагIа дола хьалаш. Цу керттерех доаккха беркат дергда мехкха идейно - политически, экономически, оборонни потенциал чIоагIъяра. вай обществa массе оагIора прогресс яра, из коммунизмага дIахьалхашнахьа яхара.

Халкъа кандидаташ

(Чаккхдоалар. Довлалур 1-ча оагIув тIа).

собране Калинински округе гIолла СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета депутата кандидатална оттадаь объединене генеральни директор Социалистически Къахьегама шоазза Турпал **Михаил Панфилович Цыбин.**

Ленинградски областа «Детскосельское» яхача совхозий производственни объединене коллективо соцам баьд Волховски хоржамий округе гIолла СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета депутатална кандидат оттае «Детскосельский» совхоза баьцдараш леладерий бригадир Социалистически Къахьегама Турпал **Валентина Романовна Парнина.**

Приморский крайе Хрустальненски горно - обогатительни комбината къахьегамхоша Артемовски хоржамий округе гIолла СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета депутатална шоай кандидат оттадаь проходчикий бригадир, КПСС XXVI съезда делегат **Александр Кириллович Кудрявцев.**

Амурски областа Тамбовски района «Восток» яхача колхоза коллективо Амурски хоржамий округе гIолла СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета депутатална кандидат оттаве цIи яьккхай боахама тракторно-кхаш лелача бригада бригадира, СССР Пачхьалкхен преме лауреата **Валерий Михайлович Безбородова.**

(ТАСС).

* * *

Уфа [illegible] № 669 Нижне-Заводской хоржамий округа чуйоагIача предприятешка хилар къахьегамхой собранеш. Указа дийнар СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета депутатална харжа оттабаь кандидаташ тьаллацарна дувзадена дешаш.

Грозненски биохимически заводе хилача собране къамаьл деш слесара В. С. Скворцова аьнар: «КПСС ЦК Политбюро член а волча кандидат, КПСС ЦК секретара Пономарев Борис Николаевич везаш а вовзаш а ва советски наха. Цо шийна йоакха опыт, низ, хьинар ца кходеш дIалу шийна вахар хьадара, цар йоакхо яра. Новкъост В. Н. Пономарев коммунист-ленинец, патриот-интернационалист ва. ВIалла шена яц цох боккъонца вола халкъа векал хургхиларах».

Собране гулбеннараша чIоагIа тоараш тихаш **Пономарев Борис Николаевич** СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета депутата кандидатала оттавар хьаллаьцар.

Новкъоста Н. И. Ведерникова вахара бакъъах дийцар завода керттерча инженера заместителa В. В. Бездетне. В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода вовхагIволча оператора Социалистически Къахьегама Турпала Н. И. Ведерникова сийлахьа гIулакхаш довзаш да республике. Из Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветеран ва. Цудухьа цо боккха тIема - патриотически болх бу машар ларбеча Советски Комитете. Из ва КПСС XXVI-ча съезда делегат, КПСС Нохч-ГIалгIай обкома бюро член.

Собране гулбеннараша дегIара раьза а болаш хьаллаьцар **Николай Иванович Ведерников** СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета депутатала харжа кандидат оттавар.

Дукхача кхыча предприятешка чакхъяьннача собранешка хьаллаьцар СССР Лакхехьарча Совета депутатала харжа оттабаьрий кандидаташ.

КПСС ЦК ДЕКАБРЬСКИ (1983 ш.) ПЛЕНУМА, СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СЕССЕ МАТЕРИАЛЕХ ЙОЛЧА ЛЕКЦЕЙ, ДОКЛАДИЙ, КЪАМАЬЛИЙ

ХЕТАРГАХЬА ЙОЛА ТЕМАТИКА

КПСС ЦК декабрьски Пленума, СССР Лакхехьарча Совета сессе решенеш — чакхка халкъа боахам дIахо дегIабоалабара хоадам боллаш, Iилман лорда тIа вIаштIехьъяьккха программа.

КПСС ЦК декабрьски Пленумера КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Ю. А. Андропова выступлени — хIанзарча этапера парте социально - экономически политика хьагойташ дола лоархIамегIа политически документ.

1983 шера социально-экономически дегIаахара планий кхоачашъяьра итоги.

Советски наха хьинаре къахьегар — вай мехка экономически а социальни а прогресса, цун обороноспособность лакхъяра хард.

Халкъа боахаме дикагIча оагIорахьа хинна хувцамаш дIачIоагIде, хьинарегIа дегIахкуала политически процессаш. 1984 шера йола пачхьалкхен план — парте политически а экономически а стратеги чакхъяьккхар.

1984 шера йола СССР пачхьалкхен бюджет.

План — боахама закон.

Пленумо задание чакхъяр — хIара советски саг, хIара къахьегама коллектив патриотически декхар.

1984 шера план тIехдаккха чакхъяра балха ерригача торонех а резервах а пайда эца.

ПятилетнагIча шера — хьинаре къахьегам!

[illegible] — вай кхоачашъяьра эггара чIоагIагIа эшар.

Ресурсай, материалий, энергии [illegible] экономи.

[illegible] материалий а [illegible] а тоагIа кхы тIа продукци арахецара Iалашдерг да вай.

Къахьегама [illegible] лакхъяр — [illegible] социально-экономически дегIахкуалара [illegible].

1984 шера вай [illegible] декхараш а толаме кхоачашдергда вай.

1984 шера хIара къахьегамхочо [illegible] лоархIамегIа дола декхар: планал цхьан процентал кIезигагIа боацаш къахьегама производительность лакхъяр, продукцега дIададар 0,5 процентал [illegible].

Социалистически [illegible].

Тха предприятe оборудоване [illegible] коэффициент [illegible].

[illegible]

Продукце арахецара трудоемкость [illegible].

Продукце поставках договорни декхараш [illegible] кхоачашде.

[illegible] производства [illegible].

Iилманг - технически прогресс [illegible] — [illegible] дегIабоалайара керттера лостам.

[illegible] 1984 шера хьалъе еш объектий хьалхха йистеяха.

Цах чубаха цIенош, социальни а бытовой а объекташ хьалъяра — кIезигалта тIехьешам.

Транспорта болх — цхьаддоаш терхам.

[illegible] ресурсех дикагIа тайпара пайда эцар — [illegible] лоархIам бола декхар.

Халкъа вахара боарам лакхбар — вай [illegible] социально - политически декхар.

1984 шера агропромышленни комплекс дегIайоалаяр.

[illegible]

[illegible] — тIехьетта бола декхар.

Сихха дегIахкуала еза гIулакхаш долга.

Предприятей [illegible] экономически эксперимент — хьалхе хьаллаца.

Партийни кулгалдара стиль а методаш а [illegible] — керда декхараш толаме кхоачашдарах бола [illegible].

ЧIоагIа машар а халкъа кхерамало а Iалашъяра, [illegible] тIема кхерам дIабоаккхара КПСС-о а Советски пачхьалкхено а лоттабу къовсам.

США агрессивни империалистски наькъ — машара а халкъий кхерамалена а бола керттера кхерам.

Дуненна халкъашна юкъара хьалах бола СССР Лакхехьарча Совета соцам — Советски пачхьалкхено машар безаш бола политика чIоагIа а лерригIа а чакхйоахилга кIоаргга тешаден хьагойтар.

«Чечингшвейбыт» объединение чуйоагӀача «Пушинка» яхача ателье коллективо дукха ха йоаццаш хиннача «Мода-84» хетальча республикански семинаре хьалхара моттиг яьккхар хьадаь пазата баракъаш хозагӀа а дикагӀа тоэш а хиларе. Къьастта белгалъяьлар цига вязальщица Р. Веприковай, баракъаш доахача В. Шаповаловай, дукхача кхычар моделаш. Кхин долаш, тӀайнйхачунга дика тоэш хул цар изделеш.

Коллективе ба шо-шоай пятилеткаш шин шерак кӀс беттан кхоачашдьа, хӀанз 1986 шера чотагӀа къахьегаш бола мастераш. Царех ба Т. Чеканова, Л. Чиркина, Г. Зуева, кхыбараш. ХӀьта мастераша Тулаева Розас, Мусаева Зулайс, кхычар пятилетка дигь шера план кхоачашдьай дӀадахача шера сентябрь бутт бовше а.

Керда шу дикача къахьегама толамашца дӀадоладьад ателье коллективо, хьинар кхы ладугӀ да деш чакхдакха лаьрхӀа а ба беррига а болхлой.

СУРТА ТӀА (аьрдехьара аьттехьа): Г. Зуева, Р. Тулаева, Я. Чиркина, Т. Чеканова.

Я. ПЛИЕВА сурт.

Олесь Юренко

ЭРСИЙ МОТТ

Нанас сий деш бийцаб сона
Баркинкадий турпал мотт.
Халгъаш даьхе хьайна
гонехь,
Хьабенаб хьо, буалаш мотт.

Цӏана доих дузаче хана,
Лаьтта—ӏотгъам, кӏалдиэь,
Шуи зоаме мотт, российнаш,
Наьнагара хозар хьа.

Хетар сона мерза маьлх мо
Наьна багар хӏара дош|
Со вигар цо, ноа тӏер
аьнахха,
Доакха дуне сона луа-
ӏотгъам бадер, баьлар
гахьа,
Доахк а мехо диьлар дӏа.
Шуи мотт лаьнахьа,
российнаш,
Сай наьнагар хозар хьа.

Украински меттара
даьккхар
ЧАХКИЕВ Саид.

Мишта хургья «МОДА-84»

Кердача шерара мода хьалха хиннача модаца цийсйича ший белгалонаш йолаш, тайп-тайпарча бесашца бӀарг хьоесташ, дог айдеш хургья. 60-ча шерашта санна а доацаш, кагирхой баракъа тарлесташ хургдац боккхагӀчарна лаьрхӀачоа. ХӀаьта боккхагӀчарна лаьрхӀа дола баракъа а дӀаьхех хул. Тайп-тайпара хьабеь а тайп-тайпарча моттигашка тӀабувлабе а аьнна юкъебоалабаьб мужъача хана тӀабувлахьбу, сакъерда, театре водаш тӀабувхабу гӀирс.

ДӀахо лайда водаш, эрга-доаккхаш хургда хьалхарча шерашка хиина баракъа, къаьстта а юкъейоалаю 30-ча 50-ча, 60-ча шерашка хиина моткаш, жалабоалехьарча костюма элементаш, халкъа исторически театральни костюма хьисапаш, и. кх. дӀ.

Юкхьенца массехк дош аргда вай кхалнаха лаьрхӀача баракъах. Из белгада да даьй баракъа хьисапе, спортиви, фолькорни долчунца. Даьша дувхадаьчун хьисапе дола баракъа ерриг деталаш хьалха хиннача баракъа санне йолаш хургда: кисаш, хьадара форма. Дикка уйла яьй из хоздеш маха боккхера а.

Кхалнаьха - романтически баракъа таралесташ да 30-ча, шерашка духхадаьчоа, хоздеш йола чоалхане элементаш йолаш да гопахьа сасилт хьу, фетингаш догӀ чопилгашта меттел.

Спортивни костюмаш дагайоххийта я дуккагӀа дӀадаьрна долча спорта тайпаш. ХӀара дийнахьа лелаю спортивни курткаш, майкаш, кроссовкаш, бутсаш я уж. Из тайпа гӀирс мукъача ханa магирхоша бувхабе могабу.

Фолькорни яхача дешо а хьогойт вайна цу тайпара баракъа къаьнарча хьисапе даь хила дезаш долга. Кулгнара даьчарех тара долча кӀадаех де деза из баракъа, из таралесташ хургда эрсий, украински, балкански славянийн къаьнарча дувхара. Наьха хапашка хьежжа хургда кочанийн дӀоахал, цхьачарца шера тӀехкараш хургда, цул совгӀа кичамаш урелаттaш а ӀотӀадехка а хургья кочамаш, уж готта а шера а да сага дезарга хьежжа. Ӏодахка йиш йолаш да. Уж хила йиш я шарфай хьисапе а. Иштта моде хургья тайп-тайпара бесаш долча кӀадаех яь массехк тайпа, цаӀ воихенна тара йоацa юбкаш, костюма кӀал юхаю маӀача наьха хьисапера кочамаш.

Пальто дуккагӀча даьхе маьшах яь а Ӏобаяьха, ӀотӀабилла йиш йола кач болаш а хургья. ДуккагӀа хьергья хӀама чутохавза йола пальто. Уж лохера шерагӀа йоацаш яийсса хургья.

Кхалнаьха кога гӀирс а дикагӀа кхалсагега тоаш хургба. Нийсса айра долаш, зарка кӀоажув болаш е юкъера лаккал дола кӀоажув, кӀезига ирахьа лесташ бух болаш хургба. ХӀара дийнахьа бувхабу кога гӀирс байга, атта хургба. Моде хургья ботинкаш, ахботинкаш, кикаш, къайнкаш, «лодочка» дола туфлеш.

МаӀача наьха баракъаца а цхьанца кердаццараш да. Царна лаьрхӀа йола костюмаш а цар куц-сибат хозагӀа хилийтара тӀехьараь я. Пиджакий дӀоахал дуккагӀа да, хӀаьта цар тӀара чопилгаш а лохагӀа догӀ, уж дуккагӀа даьхе миг богӀ, цуццара хича тӀатеӀа иц, лохера цун шорал 23—24 см да. Кисаш хьалха санна тӀехнаьара дӀатӀа а да тегаш чухьнахьа да, тӀехкар а Ӏоулдаш доацаш дӀатӀа тайга да. Из костюм шийка жилет йолаш е йоацаш а хила йиш я. ХӀаьта салоӀача хана юкхаю костюмаш дукха кисаш долаш хул, уж чӀегаш, чопилгаш доаххаш да, пиджака пхьешаш тӀа, хаче гонашта кӀал а хул кисаш.

МаӀача наьха пальто лоацъяь е ахпальто хургья, уж тайпа ераш аттагӀа я лелаеш. ХӀаьта традиционни пальто боккхагӀча, ха яхача наха лаьрхӀа мара хургьяц. Менесаловнийчарех моде хургья тайп-тайпарча кӀадаех яь чухьара йийка йола плащаш, цуина чутох искусственни мех, тхьа маша. Иштта моде хургья масс тайпа курткаш.

Керта тӀа тохкаргья фетрови шляпаш, цар гонахьара поллш шера хургьяц. Иштта техкаергья меховой кийнаш.

Кога гӀирс хургба лоха кӀоажув болаш, ког чубехначара шерагӀа. Ма худда паргӀитагӀа, аттагӀа хилийта гӀерташ юагьебоалабаьб из кога гӀирс. Къердаш хургба спортивни кога гӀирс, из бувхабергба салоӀача хана.

Кхалнаха дуккагӀа къердарга цӀе, сийна бесаш, хӀаьта маӀача наха сийрдаттьара, мора бесаш дола баракъа.

Т. АНТЮШИНА,
«Чечингшвейбыт» объединене кертера художник-модельер.

КЕРДА ХОАМАШ

ВОДИТЕЛАШТА СОВГӀАТА...

ХӀанзалца шоай общежити йоацаш бар Грознерча ПАП-1 водителаш. ХӀанз цу предприяте хьалдаьд 110 саг вехаргвоача общежите цӀа. Цу чу бакаргба дезал боаца къона водителаш. Къьастта а лоархӀаме да общежити бале геттара юкъе хилар, Ӏуйрийна балха болхаш кое дӀаэра боала мара безац водителий.

Общежите чу а библиотека, йоккха спортивни зал. Цига болхаш а общежите тхое кӀалара арабоала безац водителий.

Кердача шера цу общежите баха кевшаргболча водителашта доккха совгӀат хургда цох.

С. АРЧАКОВ.

«ЁЛКА ЙОЛЧА ХЬОАШАГӀА»

Иштта цӀи йолаш е Ӏен каникулаш йолаш наьь барец экскурсеш бюроше зӀамагӀболча дешархоштa лаьрхӀа чакхйоаххаш йола экскурсеш. Грознениски бюроне из традиционни экскурси я, бакъда Гудермесски Сунженски бюроша эггара хьалха эш я уж тайпа экскурсеш. Цох бокха секъердам боал берашта автобус лелаеш ваьгар боккьонца вола Гӏор Дади хилараз. Цул совгӀа, снегурочка я экскурсовод а йолаш бераште вай мехка а доазов аракъарча мехашка а керда шу мишта дездy дувцеш. Экскурсе дакъа доацараш Грознен улицашле, майдашка хьожаш хул хозе кийчъаьча автобусашца, республика керттерча елкане гонахьа хахбувл, стихеш ещ, илеш доах. Из елка лелт театральни майдан тӀа.

Цу тайпарча экскурсешка берашта доаз республика къамьегамхой толамаш. Каникулаш йолча юкъа городашкара, юрташкара дигь эзар берo дакъа лоацарга цу театрализованни экскурсешка юкъе. Из чакхйоалаш барашка кийнаха я цирковой представлени, Гор Дади совгӀат.

Я. ШЕИНА,
шиь барец экскурсей областной Совета инструктор.

КООПЕРАТОРИЙН КОНФЕРЕНЦИ

Нохч - ГӀалгӀай потребсоюзе чакхъяьлар Ӏилманпрактически конференци. Цун тема яр «Кооперативни организацей деятельность эффективность лакхъялга — отрасла баьхлой лоархӀамегӀа докъa деддар».

«КПСС ЦК ноябрь (1983 ш.) Пленума решенешкара хьадоагӀаш долча хугаладара стийм методаши товаре балха дикали эффективности лакхъяре дицавez аьца доклад йир Чечингпотребсоюза председатела заместитела Ю. И. Приходькос.

Грозненски райпо правлене председатела Н. И. Энтеновоа доклад йир «Потребительски кооперацe болх товбарен дӀахо дӀайодача хана дегӀабоалабарен къахьегаш».

«Отрасла рентабельность лакхъялга — потребительски кооперацe балха экономически эффективность керттера критери» яхача темегӀа доклад йир Потребсоюза председатела заместителa С. М. Курбановa.

Конференце дакъа лоацаш бар партийни, советски, профсоюзни болхлой.

С. ВОРОНИН.

Малгобек фашистски гӀарахоех мукъаьякха—41 шу

ГОРОДА СИЙ

Малгобек... Берматерча Алханчуртски ара хьалгьа вердаяр а шиӀ тайпара хоза а бӀарг тӀеотташ а я кхььаяр санна. Нерда Малгобек хьалйир Сийлахь-боккха Даймехна тӀом чакхбаьнначул тӀехьагӀа, хӀаьта хахага дилача дукха кььаьн яд нкьаьна Малгобек я. Бакъда довкха да города сий. Из даькхад цига бахача наха, шоай хьинарерча кхахьегамца. Сийлахь-боккхa Даймехка тӀом латтача шерашка денали майрали гойташ моастагӀчоа дуьхьала латарца.

Малгобенхочна шоай къахьегама сий доаккхача шорашна районни газета тӀа яздаьдар «...Советски Союзе эггара дикагӀчарех йола буруш тохара контора» лоархӀача буруш тохарий коллективо аьх дий хьалха кхоачашьаьй буруш тохара бетта йола программа...»

Иштта, ди тӀехь шоай къахьегама сий лаккдеш хьебоагӀар Малгобекa мехкдаьттахой. Бакъда, советски наьха машаре къахьегам содабир немецко-фашистски гӀарахоша. Болабелар тӀом. Берригача вай мехка санна, моттигера промышленность а тӀема кийчо ара ноакхьаяккха йолайир. Цу хана, къаьстта чӀоагӀа лаккхьелар мехкдаьттахой къахьегама овсарле. Иа клетадеш дар, хӀана аьлча, моастагӀ хӀалак а вань волавара, мехко дӀа мел дела мехкдаьтта дӀадала дезаш дар.

1941 шера 31 июле «Большой Малгобек» яхача районни газето арадьяйнар Малгобекa кхалнаха даь кхайкарал. Цу тӀа яздора: «...Тхо кийча да тхоай дерзара хьиняри шин тьал чӀоагӀьара дӀадала, нагахьа санни эшш моттиг хуле, герз бе а делла къонахашца цхьана, тӀехьара цӀий тӀадал Ӏобахкаьца Даьхе лорае...»

Цу хана цхьаннена а дагадацар, герзах тӀаяк хьаьнхьалкизачь кхазача моастагӀчо 1942 шера Малгобек дӀайоакихаргья, города юхе барса тӀом латтаргба, аьнна. МоастагӀ ссхха Грознерча мехкдаьтта тӀаккхача гӀерташ вар. Бакъда, цо лийркӀар кхоачашхилавзар. ДӀахо хьы цхьа гӀа баккхийтанзар цунга советски салташа. Эзараш болча фашистски гӀарахошта шоай Ӏоакал кораийр Малгобенски аьттан тӀа. Цхьа ди дӀалодацар вай салтеша цешаллал денали майрала ца гойташ. 1942 шера 3-ча ноябре царех цхьабарий цӀераш яьхар 337 стрелкови дивизи «Вперед за Родину» яхача газето. Масала, бронебойщика Рахманов Аьхьмада йохайир аьх моастагӀчун танк, хӀаьта йиъ танк а йохайир, цул совгӀа бераӀ немецки пулеметчик а вийра Перлова, автоматчика Бритнос ше цхьанне вийна дӀаваьнкхар 30 фашист. ХӀаьта мел бар уж, иштта, тешаме шоай Даьхе лорараш!

Малгобек мукъаьякхарий денахлех дика маьах 1983 шера Нохч-ГӀалгӀай книжни издательство арахийцача «Крепость на Тереке» яхача книжка тӀа. Цу тӀа хьоаву Малгобеке хьал а кхийна, из моастагӀчох лораеш уххаш шиӀ са Ӏодилла къона разведчик Морданов Володя. Из вийнача моттиге цун сийна, дий чаьлгамта тешамеча тӀехьево дегӀад ти-[illegible].

Малгобек моастагӀчох мукъаьякха 41 шу даьккхад. Ди тӀехь кӀезигаъуш латт из мукъйоашкхий дакъа лаьца хиина, нортош кӀайдена ветераш. ХӀаьта дийна болчара дагара цӀаккха а дӀаргъац из йицъяллийта йиш йоаца [illegible].

М. ФЕДЯНИН.
Малгобеке аьттача тӀан тӀа дагӀа лаьлар.

СУРТА ТӀА: тӀема шераш арадийна районни газет.

Большой Малгобек

РЕСПУБЛИКА ЭКРАНАШ ТӀА

«КХОЪ ТЮ НАЬКЪА ТӀА»

Московски кинематографисташа зрителашта гойтаргда ара сюжет йола кино дакхкара цӀихеза волча гоавнча режиссера Анатолий Бобровске даьккха из керда кинолента.

Кинодезарашта дика доазаш да цо даьха картинаш: «Фердинанд Люса вахара валари», «Операци йохар», «Ӏаьрка арицци», «Террор», «Шиӏ тайпара белгалонаш иц» — иштта кхыдараш. Кердача картине дакъа лоацараш а хьалха санна денал дола нах ба.

...Уж тайп-тайпара ба. Масала, Карцев Викторa Пушкарев Сергейи городашка дӀа-юха лелача дева новхьаш кхухьача машинай водителаш ба. Шоай вахаре доккхагӀа дола дакъа цар наьна лелаш дӀахьу. Шоаш краз доацаш хилар дукхьал цудукхьа ма дарра хое ца хуш хила а тарлу царна.

Новкъостий хӀаране шиӀ проблемаш я, бакъда цхьаьрчоа кхокхе юха а наькъе болхаш ба уж «Москва — Карпаты — Москва» яхача рейсагӀа. Амма из рейс шоай вахаре гола тохаш боав никъ бей хац царна. Наькъа болхаш турпалаш хоттамa, техника новкъарлонаща вӀаши дукхьала нийсбена Ӏад, царна нийслу цхьабарена шоай бехктохкам ца кхетабеш, кулг тесса гӀулакх дуташ моттигаш. Цу наькъагӀа царна дукха керда хӀамаш гучадоал. НаькъагӀа дукха халонаш Ӏабшачул тӀехьагӀа, Карцев Викторa хьалха дукхача хана дезе ше ца яь уйлаш ю, хӀама кхыча беса дашха гӀерт. Викторa а зрителаш а цхьа маӀаш цу деррига а дикача гӀулакхаша дукхьала бодача наькъа ваха веза. нагахьа дукхьалара ниьь цига беацаш бале, болхлошта мара кхы хьан буллалургба яз.

Фильме дакъа лоацаш ба цӀихеза бола актераш — РСФСР халкъа артисташ Армен Джигарханяна Вячеслав Невинныйа, иштта Тамара Акулова, Елена Цыплакова, Борис Токарев, Натя Бондарева, кхыбараш.

Владимир Кунина сценарегӀа даьккхача цу фильмай мукъам яздаь композитора Исаак Шварца.

«ВАШХА КХЕРАМЕ ХӀАМА ДОАЦАШ»

...Сийна форд. Къулбехьен курортни город. Автобуса чу шин зӀамсага доа даьнад, вӀашагӀа хата а тарлуш. ХӀаьта из деррига а вӀашагӀделла да герз долаш вола лира зуламхо каравоалавар дуьхьа. БӀьаш салоӀаш болча наьха сатем ца боабеш, царна кхерам тӀа ца тоссаш иштта доацалургва из укказа? Иштта дӀадолалу из фильм.

Экрана тӀа зрителашта гургда зуламхочов тӀехьа боалаш, горнский, тоний тахта хоаргда. кхерам болаш моттигаш а нийслу цига. Из картина оттадаьд историко - приключенчески лентай новаш волча гоавнча «Рейс хьалхара а, рейс тӀехьара я» яхача фильмагара шиӀ творчество дӀайоллаьча режиссера Самвел Гаспарова. ВГИК вахаве хьалхарча итт шера Гаспаров рефрижератора водитель хиннав, хала доагӀаш дола хӀама да цо шиӀ дебют шийна дика довзача гӀулакхагара дӀайолаяр. Цул тӀехьагӀа арадаьнна ленташ да «ЭгӀазал», «Къелах дола тешал», «Ӏоажал» яха дош диаделаш», иштта кхыдола приключенчески жанрагӀа даьха фильмаш.

Кинодезарашта, къаьстта кхузнабоагӀарашта дика хет майрали денали хьагойташ дола Гаспарова картинаш.

«Башха кхераме хӀама доацаш» яхача Фаталиев Рамиза сценарегӀа даьккхача цу кердача кинолентe зуламхой карабоалабечарa дог тохадолийташ дола хӀамаш къйера а ца доахаш режиссеро турпалий самалаш психологически кӀоарга хьахьекхай. М. Горьке цӀерагӀа ча киностуде оттадаьча цу фильме дакъа лоацаш ба актераш Неврузов Борис, Галибин Александр, Мелинджанин Ашот, Путовкин Михаил, Гаспарова Ольга, кхыбараш.

«ПОЖХА МЕДВЕДИЦА» ЯХА ОПЕРАЦИ КХАЙ»

Лаккхьа дийцарел кӀезигагӀа самукъадоаккхаш дац А. Довженко цӀерагӀча студе кинематографисташа зрителашта гойташ дола из фильм а.

1947 шу. Малхбузен Украина. Укхаза, Львовна гонахьа доацаш, хьунагӀа гитлеровцаша шоаш тӀехьашка боалача хана дӀалочкъаьй нах къьза болбара аннеши агентура списанши юкъейола шоай архивех цаӀ. Бункер тешаме къайлаьяккхан «Пожхха Медведица» схемагӀа [illegible] хиннай. Мюнхенски Центрана гитлеровски агентий списаш [illegible] хиннай ЦРУ-на дӀалара. Уж списаш хьаяха тӀадала хиннад толашагӀа йолча агента Злитена. Бакъда, Прикарпатье цунга хьожаш хиннай цу гӀулакхах дика кхеташ йола Советски разведчица...

Изозонхочун Корнешов Льва [illegible] дӀаэттай цо шиӀ повестий мотинагӀа цу фильмана яхьаь сценари. Из фильм даьккха режиссер Анатолий Буковский зрителашта дика воаз «Дегаех бизза бола тӀормие», «Вай укхаза даха деза», «Подпольни обком болх беш я» яхача фильмех.

Фильме керттера роль лоацаш цу киностуде хьалхе лелаечарех цаӀ йолча актрисас Антонова Нинас. А. Буковске мел даьккхача фильме дакъа лоацаш а хиннай из. Н. Антоновайца цхьана фильме дакъа лоацаш ба Зинаида Журавлева, Галина Мороз, Константин Степанов, кхыбараш.

В. КОВАЛЕВА.

Профсоюзий Областной Советеи
НГӀАССР Журналистий Союзеи

ПРЕМЕШ ДӀАЕЛАР

1983 шера республикански, городской, районни, дукха тиражаш йолча газетий а телевидени радиой тӀоаха а социалистически хьал дикагӀа хьегойтара тӀехьа хиннача творчески конкурса итогаш яй.

Нохч-ГӀалгӀай АССР журналистий Союза правлене бюро а профсоюзий областной Совет а конкурса жюрега яьча представленега хьажа а хьежа, ахчан премеш дипломаш хьоийр «Красное Знамя» яхача Гудермески городской, «Путь коммунизма» яхача Надтеречни районни, «Строитель» яхача Нохч-ГӀалгӀай гӀишлонций управлене дукха тираж йолча газетий редакцей коллективашта а, «Сердало» газета промышленностеи транспортеи «Комсомольское племя» газета комсомольски вахарен отделашта а.

Премеш хьоийр журналисташта В. Н. Бердникова — «Грозненский рабочий» газета промышленно-транспортни отдела заведующега, Х. Ш. Дачаева — «Заветы Ильича» яхача Грозненски районни газета юрта боахама отдела заведующега, Р. Р. Сардалова — «Знамя ленинизма» яхача Ачхой-Мартановски районни газета корреспондента, А. Ю. Бекмурзаева — «Знамя коммунизма» яхача Шалински районни газета юрта боахама отдела заведующега.

Республикe журналистий Союза правлене бюрос итогаш йир «Хьа мел дикар лора а де, берматегӀа хургдолчо хьисапе цунах пайда а эца» яхача денназагӀа 1983 шера хӀаман кхоа барен хьурвит дарен тӀехьа журналисташен рабселькорашен хьабиьцa наькъа. Цу дена тӀехьа хьалхаре дакъа лацарах премеш хьоакхай журналисташта С. С. Мадаева («Грозненский рабочий» яха газет), Г. Ш. Богатырева А. П. Железнякова (Нохч-ГӀалгӀай радио), Л. И. Ушаковa (телевидене грозненски студи).

«Сердало» тӀа дийцачул тӀехьагӀа

«Бегаш бе йоалл хьо?»

ДӀадахача шера 3 декабре «Сердало» газета тӀа арайьяр «Бегаш бе йоалл хьо?» яха материал. Цу тӀа дувцар укх тӀаххьарча хана Грознерча тикашка йоххача 250 грамм чуйоаш йолча пакеташка кест-кеста дахкигахьа кхаччалца мара кефир е шура чу ца хиларах. Кефир пакеташка кӀезига хилара бехке бар молкомбината болхлой. Воча наьхатах хьаль пакеташ кефир е шура чу а йоалаш тикъо сахьатаге кхаччалца йолча хана комбинате дӀаоттаь доаттаеш хиннай. Цу юкъа кхей а хьекха яь пакеташ хьайоаста а хуш кефир е шура Ӏоухаш лаьттай. ДӀадахача шера 31 октябре гостортинспекце болхлоша брак йир иштта йолча 1100 кило грамм кефира.

Цу хьакъехьа, Нохч-ГӀалгӀай шурий промышленноста объединени начальникагара М. Д. Магомадовгара редакце жоп денад. Цо хоам бу: «Газета тӀа арайьялача «Бегаш бе йоалл хьо?» яхача материала тӀа дийцар бакъ хиннад. Хьайоаставеннача пакеташка кефир арахецарах Грозненски молкомбинате керттерча инженера В. В. Сазонов хьовер хьй. Дика упаковочни материал ца хилар бахьан долаш 250 грамм чуйоаш йолча пакеташка кефир чуйоттар совдаьд. Де дезар даьд автоматика тоя а яь зертӀа вӀашагӀехьалакха ра. 1100 килограмм кефир брак ярах лачакхьалнахна хиина ца белхабарашна тӀакхйтад».

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

5 ЯНВАРЬ
II ПРОГРАММА

16.50 — Дешархошта. «Волшебница [illegible] физика».
17.20 — «Сийлахь-доккха детта-гӀа хьаданна меттигаш».
17.40 — «[illegible] деттигаша-гӀа шорек». Документальни фильм.
18.00 — «Телевизионни [illegible] хьажа дий».
18.10 — «Юртара боахам». Фильм.
18.30 — «Мишта доаккха латт доакхa Ӏаьгарал». Рейд (нохчий меттала).
18.40 — Киножурнал.
18.50 — «Вайн дий».
19.20 — «Нохч-ГӀалгӀайчен дий».
19.40 — Документальни фильм.

6 ЯНВАРЬ
II ПРОГРАММА

17.10 — Документальни фильм.
17.20 — «Керда тайпара фи[illegible]». Специалиста [illegible].
17.45 — Киножурнал.
17.55 — Идеологически фронта тӀехь. Пропагандист [illegible] (нохчий меттала).
18.05 — «Литература идеологически балла опытах». Фильм.
18.10 — «Нохч - ГӀалгӀайчен дий».
18.30 — «Гургаш» (нохчий меттала).

РАДИО

5 ЯНВАРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор.
8.23 — «Сердало» газета обзор.
8.30 — Передачий программа (эрсий меттала).
8.33 — Передачий программа (гӀалгӀай меттала).
8.36 — Хелиъа ашарош (гӀалгӀай меттала).
11.15 — «Пропагандист». Очерк (нохчий меттала).
11.30 — Хормамашта [illegible] (гӀалгӀай меттала).
11.45 — «Агитпункта цӀераш» (эрсий меттала).
15.15 — «Шоана, кхалнахӀ» яха радиожурнал (гӀалгӀай меттала).
17.15 — Передачий программа. Хьоттамах бола хоам (эрсий меттала).
17.16 — «Керда Ӏаьдалаш — [illegible]» (гӀалгӀай меттала).
17.31 — Гурпай эстрадни [illegible] концерт.
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала).
18.30 — Хормамашта [illegible]. «Дог [illegible]» (гӀалгӀай меттала).
18.40 — «Атенст» яха радиожурнал (эрсий меттала).

6 ЯНВАРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала).
6.55 — Хоамаш. Хьоттамах бола хоам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
8.23 — «Ленинан некъ» газета обзор.
8.30 — Передачий программа (эрсий меттала).
8.33 — Передачий программа (нохчий меттала).
8.36 — Сакъердаме илланча [illegible] (нохчий меттала).
11.15 — «Дӏанел [illegible]» (нохчий меттала).
11.30 — Ӏай юртарча клубе (нохчий меттала).
11.45 — [illegible] «Кхушбоагӏараш» (гӀалгӀай меттала).
15.15 — Халкъий дектагӀаш — литературий дектагӀаш (гӀалгӀай меттала).
15.35 — Реклама (эрсий меттала).
17.15 — Передачий программа. Хьоттамах бола хоам (эрсий меттала).
17.16 — Коммунисташ хьалха латт (нохчий меттала).
17.31 — «ЦӀе сийгаш» (гӀалгӀай меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала).
18.30 — XVII-ча областной партийни конференце делегатех дола дувцараш. Махачкалатер Хадиев Якут (эрсий меттала).
18.40 — «Болхлой вахар» яха радиогазета (эрсий меттала).

Хоаттам

Тахан республике гӀоллен Грозне кӀезиг-дукха моржаш а йолаш, йочан а йоацаш, тайп-тайпарча оагӀонашкахьара секунде 0—5 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 7—12, Грозне 9—11 градус вӀовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, цхьайолча хана доа а далхаш, малхбузехьара секунде 7—12 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана 3—8 градус шелали дийнахьа 0—5 градус вӀовхали йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителa — 2-85-07; бахктехкахе секретаре — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-54-04; промышленностеи транспортеи — 2-85-01; юрта боахама — 2-47-84; культура — 2-64-75; кехаташ — 2-85-64; корректорсе — 2-89-88.
НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-85-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-85-64; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка

СФ00002. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 16.